

Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету

Матеріали III науково-методичного
семінару

26 лютого 2015 р.

Маріуполь
2015

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

**Науково-дослідна діяльність
наукової бібліотеки
Маріупольського державного
університету**

Матеріали III науково-методичного
семінару

26 лютого 2015 р.

Маріуполь
2015

ББК 91
УДК 012

Відповідальний за випуск: директор наукової бібліотеки Маріупольського державного університету Шакула А. П.

Комп'ютерна верстка: Дейниченко О. В.

*Рекомендовано до друку
науково-методичною радою наукової бібліотеки
Маріупольського державного університету
(протокол № від . .2015 р.).*

НЗ4   Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету : матеріали III науково-методичного семінару. 26 лютого 2015 р. / ред. А. П. Шакула. – Маріуполь : МДУ, 2015. – 101 с.

У виданні представлено матеріали і статті співробітників наукової бібліотеки Маріупольського державного університету з науково-дослідної роботи за 2014 р.

Видання може стати в нагоді як співробітникам бібліотек, так і всім, кого цікавить діяльність вузівської бібліотеки.

ББК 91
УДК 012

ЗМІСТ

Вступ	5
РОЗДІЛ I. Сучасна бібліотека ВНЗ	6
Шакула А. П. НБ МДУ у 2014 році: стислий огляд за основними напрямками діяльності	6
Шакула А. П. Видавнича діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету	17
Назарьева С. В. Авторское право в вузовских библиотеках Украины	23
РОЗДІЛ II. Інформаційні технології	40
Шакула А. П. Власні електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки МДУ у забезпеченні навчальної та наукової діяльності університету	40
Назар'єва С. В. Методика організації інформаційного представництва як маркетингового засобу позиціонування бібліотеки в Інтернеті	45
Дейниченко О. В. З досвіду використання комп'ютерних програм зі створення інтелект-карт під час оформлення схем й алгоритмів	54
РОЗДІЛ III. Інформаційне та бібліотечно- бібліографічне обслуговування	73
Гараева З. В. Использование в работе вузовских библиотек тестовых доступов к мировым коммерческим электронным информационным ресурсам	73

РОЗДІЛ IV. Бібліотечні фонди	85
Натяма С. В. Создание научного документального книжного фонда НБ МГУ	85
РОЗДІЛ V. Підвищення кваліфікації	91
Шевцова М. Л. Дистанционные курсы – современная форма повышения квалификации библиотекарей	91

ВСТУП

НБ МДУ щорічно, починаючи з 2012 року, проводить науково-методичні семінари за результатами своєї науково-дослідної діяльності протягом поточного року. Збірник «Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету. Матеріали III науково-методичного семінару» є третім виданням серії, яка була започаткована у тому ж, 2012, році, та містить матеріали науково-методичного семінару, який відбувся у лютому 2015 року.

Матеріали збірника відображають результати досліджень співробітників НБ МДУ, що проводилися протягом 2014 року. У статтях розглянуті питання організації інформаційного представництва бібліотеки в мережі Інтернет, використання у науково-освітній діяльності університету тестових доступів до світових комерційних електронних інформаційних ресурсів та власних електронних інформаційних ресурсів бібліотеки. Також у статтях висвітлюються видавнича діяльність НБ МДУ, етапи створення наукового книжкового фонду бібліотеки, сучасні форми підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. До збірника не увійшли матеріали з краєзнавчих досліджень, відображені у фахових виданнях, створення бібліографічних покажчиків та деякі інші напрямки з науково-дослідної діяльності бібліотеки.

Структура збірника і розміщення матеріалів відповідає основним напрямкам роботи бібліотеки.

РОЗДІЛ І

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА ВНЗ

УДК 027.7

А. П. Шакула,
директор НБ МДУ

НБ МДУ у 2014 році: стислий огляд за основними напрямками діяльності

У статті висвітлені основні напрямки діяльності наукової бібліотеки МДУ протягом 2014 року та проблеми, які виникли у процесі їх реалізації.

Ключові слова: наукова бібліотека МДУ, документальний фонд, інформаційні ресурси, інформаційна культура, культурно-просвітницька діяльність, науково-дослідна діяльність, університетська наука, світовий науковий простір, співробітництво, корпоративна діяльність.

Діяльність бібліотеки у 2014 році була спрямована на документальне та інформаційне забезпечення освітньо-наукових та виховних процесів університету, створення електронного та документального інформаційного середовища як ефективної складової інфраструктури університету. В основу було покладено «Стратегію розвитку наукової бібліотеки Маріупольського державного університету на 2014–2018 роки», що ухвалена рішенням вченої ради університету (протокол №3 від 27.11.2013). Реалізація цілей та завдань, що стояли перед бібліотекою протягом року, визначалася наступними напрямками:

- бібліотечне та інформаційно-ресурсне забезпечення навчально-виховної, наукової діяльності університету;
- впровадження та використання новітніх інформаційних

- технологій;
- надання інформаційно-бібліотечних послуг;
  - виховання інформаційної культури у студентської молоді;
  - культурно-просвітницька діяльність;
  - науково-дослідна діяльність;
  - сприяння інтеграції університетської науки до світового наукового простору;
  - корпоративна діяльність та співробітництво з бібліотеками, установами та організаціями зарубіжжя і країни.

Виконанню поставлених завдань сприяла робота *дорадчих та координаційних органів*: ради при директорі бібліотеки, науково-методичної ради бібліотеки, комісії по збереженню фонду. У цьому році було створено робочу групу з інформаційного представництва бібліотеки в мережі Інтернет, яка координує роботу сайту бібліотеки, блогів та сторінок у соціальних мережах, надає інформацію про бібліотеку, її діяльність та просуває послуги бібліотеки до світових інформаційних каналів.

Загальновідомо, що неодмінною складовою успішної діяльності бібліотеки є компетентність та кваліфікація її працівників, тому приділялося багато уваги саме цим питанням. Так, три співробітника бібліотеки пройшли навчання на курсах підвищення кваліфікації Інституту менеджменту освіти НАПНУ та по їх закінченні отримали сертифікати. Також співробітники мали можливість приймати участь у міжнародній науково-практичній конференції «Бібліотеки ВНЗ: зміст та стратегія розвитку в інформаційному суспільстві» (НБ Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова), у вебінарах з бібліотечної, бібліографічної та інформаційної діяльності. Вже традиційно було проведено науково-методичний семінар з питань науково-дослідної діяльності бібліотеки та семінар-практикум для бібліотекарів відділу обслугову-

вання з питань роботи у програмі ІРБІС-64.

Для бібліотекарів Маріуполя, в рамках міської корпоративної «Школи бібліотекаря-практика», бібліотечною були проведені *семінари-практикуми* «Куратор контенту» та «Блог в Blogger».

Важливим напрямком діяльності бібліотеки залишається *формування документального бібліотечного фонду* згідно інформаційним та освітньо-науковим потребам університету. За рік фонд поповнився більше, ніж на 2,5 тис. примірників навчальних, наукових, довідкових та художньо-публіцистичних видань (на 43 % більше, ніж у 2013 р.), загальний же документальний бібліотечний фонд на цей час становить понад 155,5 тис. примірників видань. Протягом року перевага у комплектуванні надавалася науковим виданням, навчальна література закупалася, в основному, для нових спеціальностей: «Управління фінансово-економічною безпекою», «Системний аналіз», «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування», «Міське самоврядування», «Правознавство», «Здоров'я людини», «Документознавство та інформаційна діяльність». До фонду бібліотеки надійшло 390 примірників праць науковців та викладачів університету за всіма спеціальностями, і на початок 2015 року загальний фонд праць викладачів університету на паперових носіях інформації становить понад 10,5 тис. примірників.

Також діяльність бібліотеки була спрямована на забезпечення доступу користувачів бібліотеки як до власних електронних інформаційних ресурсів, так і до вітчизняних та світових.

Пріоритет у формуванні електронних інформаційних ресурсів бібліотеки надавався *власним електронним інформаційним ресурсам*, які складаються з Електронного каталогу (ЕК), Електронної картотеки статей (ЕКС),

Електронної бібліотеки (ЕБ), Баз даних «Публікації про МДУ», «Праці вчених МДУ», БД службового призначення, веб-сайту бібліотеки, блогів та інформаційних сторінок бібліотеки у соціальних мережах. Протягом 2014 року власні електронні ресурси поповнилися 8 тис. записів і зараз їх обсяг становить понад 123 тис.

Власні електронні ресурси бібліотеки (у записах)

Відділи	Електронні ресурси	2014 (на кінець року)	за 2014 додано	2013 (на кінець року)
Відділ комплектування та наукової обробки документів	Електронний каталог	20599	1674	18925
	БД «Реєстрація періодичних видань»	15208	284	17546
	БД «ВУЗ. Навчальні дисципліни»	3676	814	2862
Інформаційно-бібліографічний відділ	Електронна картотека статей	71099	3957	67417
	БД «Епіграфи»	2735	0	2735
	БД «Вірші мовою оригіналу й перекладів»	1283	0	1283
	БД «Інтернет-адресації»	1483	0	1483
	БД «Архів виконаних довідок»	884	35	849
	БД «Праці викладачів МДУ»	3920	477	3443
Відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення	БД «МДУ у ЗМІ»	1767	87	1680
	Електронна бібліотека	1003	876	127
ВСЬОГО		123657	8204	118350

Проведено модернізацію веб-сайту бібліотеки (<http://libr-margu.narod.ru/>), що дозволило розширити можливості з надання інформації користувачам, збільшити

відвідування сайту та його географію. Для викладачів та науковців сайт дає огляд найвідоміших реферативних баз даних Інституту наукової інформації (ISI) Web of Sciences, Web of Knowledge, реферативної бази даних Scopus видавництва Elsevieri, Index Copernikus (IC) та ін., містить інформацію про заходи з підвищення наукометричних показників праць авторів, має корисні посилання до світових електронних ресурсів, у тому числі до Всесвітнього електронного каталогу. Також важливим джерелом інформації за різноманітними питаннями є блоги *БібліОнус* (<http://literaturhjobzor.blogspot.com/>), *Бібліо.net* (<http://biblioobzor.blogspot.com/>) та інформаційна сторінка групи «Наукова бібліотека МДУ» у соціальній мережі ВКонтакте (http://vk.com/club_librmargu). У 2014 році було відкрито ще одну сторінку – у соціальній мережі Facebook «Бібліотека – науковцю» (<https://www.facebook.com/biblio.nauk/>), яка знайомить з новинами у науковому світі, з новими надходженнями наукової літератури до бібліотеки, виданнями та бібліографічними покажчиками бібліотеки, рекомендує відкриті освітні та наукові ресурси, а також поширює інформацію з індексування наукових статей, новинок періодичних видань та ін.

Було подовжено надання користувачам бібліотеки *доступу до світових та вітчизняних електронних ресурсів*. Протягом року користувачі бібліотеки у читальних залах мали змогу користуватися колекціями ресурсів вільного доступу: «Наукова періодика», E-books diretory, OAPEN, ScienceDirect, Socience.gov та ін., а також пошуковими системами наукової інформації вільного доступу Scirus, CiteSeer, Googu. На жаль, передплатених світових баз даних бібліотека не має. Для задоволення інформаційних навчальних і наукових потреб студентів, аспірантів, викладачів та науковців університету бібліотекою протягом року надавалися 13 як постійних, так і

обмежених *тестових доступів* до відомих комерційних зарубіжних електронних ресурсів, періодичних видань та баз даних, серед яких JournalTOCs (Великобританія), Web of Science (США), Ebook Library (США), PressDisplay (Канада), Polpred.com. Огляд ЗМІ (Росія). Також користувачам надавався постійний тестовий доступ до вітчизняного електронного ресурсу видавництва «Центр учбової літератури» та обмежений тестовий доступ до електронного ресурсу «Кассіопея – сузір'я українських книжок». В цьому році було створено *читальний зал електронних ресурсів економіко-правового факультету*, де для зручності студентам на робочі столи комп'ютерів було виведено ярлики з посиланнями на повні тексти літератури за спеціальностями факультету, на електронні ресурси бібліотеки та світові електронні ресурси у вільному доступі, а також електронні ресурси крупних бібліотек країни та зарубіжжя.

Протягом року здійснювалося *довідково-бібліографічне та інформаційне обслуговування* користувачів бібліотеки. За рік було виконано 6455 запитів шляхом надання складних бібліографічних та фактографічних довідок як у традиційній, так і у віртуальній формах. Також було підготовлено та розіслано кафедрам 102 бюлетеня нових надходжень літератури; присвоєно 1777 індексів УДК та 110 індексів ББК до наукових робіт викладачів і студентів університету; надано 1379 бібліографічних консультацій студентам з оформлення списків літератури, з роботи з внутрішніми та зовнішніми базами даних, картковим довідковим апаратом бібліотеки. Для викладачів факультету іноземних мов та філологічного факультету в рамках Дня кафедр проводилися інформаційно-бібліографічні консультації з методики пошуку інформації за допомогою інформаційно-бібліотечної програми ІРБІС-64. На замовлення кафедр для студентів

чотирьох спеціальностей проводилися протягом року огляди літератури.

Огляд літератури	Спеціальність, курс
Огляд підручників з риторики	Мова і літ. (рос.), 2 курс
Огляд підручників з іміджелогії	Журналістика, 2 курс
Огляд словників з російської мови	Мова і літ. (рос.), 1 курс
Огляд навчальної та наукової літератури з античної та давньоукраїнської літератури	Укр. мова і літ., 1 курс

Бібліотекою завжди приділялася значна увага вихованню інформаційної культури та популяризації бібліотечно-бібліографічних знань у студентської молоді. Так, протягом року для студентів молодших курсів університету було проведено 6 теоретичних та 6 практичних занять з питань бібліографічної та інформаційної культури.

Тема занять	Курс	Спеціальність
<i>Теоретичні заняття</i>		
Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки. Сайт НБ МДУ.	3	Переклад (англ./нгр.)
	2	Мова та літ.(нім.)
	2	Мова та літ.(англ.)
Принципи пошуку інформації в системі Інтернет. Електронні ресурси НБ МДУ.	1	Мова та літ. (фр.)
	1	Мова та літ.(нім.)
	1	Мова та літ.(англ.)
<i>Практичні заняття</i>		
Використання ресурсів «ІРБІС-64» під час оформлення бібліографічних описів документів у списку використаних джерел	1 (магістр)	Мова та літ.(англ.)
	1 (магістр)	Мова та літ.(нім.)
	2 (магістр)	Мова та літ.(англ.)
	2	Мова та літ.(англ.)
	2	Мова та літ.(нім.)
Електронні ресурси читального залу ЕПФ	1	Правознавство
	1	Міжнар. економіка
	1	Екологія, ОНС та СП

На базі читального залу факультету іноземних мов плідно продовжував діяти консультаційний бібліографічний пункт. На замовлення кафедр факультету зі студентами проводилися лекції за темами «Інформаційна культура студентів в бібліотеці. Правила користування НБ МДУ», «Технологія наукового дослідження. Принципи пошуку і відбору літератури для курсових робіт, пошук інформації в мережі Інтернет», «Бібліографічний опис документів в списку літератури» та ін. В програмі Power point було розроблено презентацію «Довідково-пошуковий апарат НБ МДУ». Також, для зручності студентів, створено електронні папки, які містять вимоги до оформлення наукових робіт, тез та статей для наукових студентських конференцій, правила оформлення списку використаних джерел.

Культурно-просвітницька діяльність бібліотеки була спрямована, як завжди, на виховання загальної та професійної культури майбутніх спеціалістів, на ознайомлення студентів із світовою та вітчизняною культурною спадщиною. Протягом року для користувачів бібліотеки було організовано 130 книжкових виставок різноманітної спрямованості. До 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка читачам бібліотеки було запропоновано цикл книжково-ілюстративних виставок «Співець рідного краю», «Т. Г. Шевченко – поет, художник, мислитель», «...У нас нема зерна неправди за собою», «Вернісаж Т. Шевченка». Окрім традиційних, книжкових, бібліотекою створювалися й віртуальні, серед яких «Україна. Етнокультурна мозаїка», «Забутих книжок улюблені сторінки», «Тайни сучасного перекладу: теорія і практика». «Імена в історії Мариуполя кінця XVIII–XIX вв.». Для студентів університету було проведено 16 культурно-масових заходів (диспутів, вечорів цікавих зустрічей, літературно-музичних вечорів

та ін.). Так, студенти спеціальності «Журналістика» змогли прийняти участь у диспуті з питань молодіжних субкультур «Персонажі паралельної реальності: які вони?», а студенти спеціальності «Італійська мова, література та культура» були запрошені на мультимедійно-музичний захід «Казки Італії», де в рамках тижня італійської культури ознайомилися з неперевершеною культурною спадщиною цієї країни. До Всесвітнього дня чаю, який відбувався у грудні, для студентів університету в читальному залі історичного та економіко-правового факультетів було організовано чаювання. У неформальній обстановці студенти різних спеціальностей мали можливість поспілкуватися, випити чашку гарячого чаю з ароматним печивом та варенням. Наші читачі висловили надію, що подібне чаювання стане доброю традицією бібліотеки. Поза межами університету, за запрошеннями, проводилися *заходи краєзнавчої спрямованості*: віртуальні екскурсії «Вулицями старого Маріуполя» для слухачів університету третього віку при Територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Приморського району; «Маріуполь: барви восени» для учасників клубу ветеранів війни і праці міста; година краєзнавства «Маріуполь и окрестности на фотографиях и видовых открытках» для учнів старших класів ЗОШ № 65.

Науково-дослідна робота бібліотеки була спрямована на проведення досліджень з питань вивчення організації, оновлення і використання фондів бібліотеки та її інформаційних ресурсів, а також інформаційної діяльності та краєзнавства. З метою виявлення рівня задоволеності обслуговуванням читачів у читальних залах бібліотеки було проведено соціологічне дослідження, яке дозволить покращити організацію обслуговування, внести в нього нові напрямки. Дослідження в області інформатизації сприяли розробці методики організації інформаційного

представництва як маркетингового засобу позиціонування бібліотеки в Інтернеті. Краєзнавчі дослідження було покладено у основу статті «Кирпичный стиль Мариуполя» («Мариупольский краеведческий сборник. 2014 г.»), за матеріалами якої на міському телебаченні створено фільм у двох частинах циклу «Мариуполь. Былое». Краєзнавець, співробітник бібліотеки приймала участь у телепрограмах з проблем збереження будинків, рекомендованих до внесення у реєстр пам'яток архітектури міста, з культурно-історичної цінності мариупольського некрополю.

Протягом року бібліотекою було підготовлено 5 *бібліографічних показників*: «Михайло Олександрович Баймуратов» серії «Праці вчених МДУ», «Публікації професорсько-викладацького складу кафедри німецької філології» серії «Публікації кафедр МДУ», «Мариуполь і Приазов'я» (Ч. 2) нової серії «Фонд рідкісної та цінної книги наукової бібліотеки МДУ», «Мариупольський державний університет: інформ-моніторинг ЗМІ за 2013 р.»», «Мариуполь у роки Великої Вітчизняної війни. Історія міста в контексті історії регіону».

За результатами науково-дослідної роботи бібліотеки протягом року було проведено щорічний *науково-методичний семінар*.

Один з важливих напрямків діяльності бібліотеки – сприяння *інтеграції серій «Вісника Мариупольського державного університету» до світового наукового простору*. Подовжено надання електронних серій «Вісника...» до Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського з послідовним переданням на зберігання до Порталу Наукова періодика України. У співробітництві з відповідальними секретарями усіх серій «Вісника...» проведено роботу із заповнення анкет на серії видання та передачі їх до міжнародної наукометричної бази Index Copernikus (Польща) для проведення оціню-

вання наукової якості. Також до цієї наукометричної бази було відправлено паперові варіанти всіх серій «Вісника» за 2013 р. Укладено договір між університетом та наукометричною базою РІНЦ (Російський індекс наукового цитування) з приводу включення до бази всіх серій «Вісника...». Було підготовлено та оформлено бібліографічні дані на всі випуски серій видання, і на цей час наявний повнотекстовий доступ до них на сайті РІНЦ та можливий пошук статей за допомогою пошукового апарату наукометричної бази. У цьому році укладено договір з Електронною бібліотекою Cyberlelinka (Росія) з приводу включення до її фонду всіх серій «Вісника...» та підготовлено та оформлено бібліографічні дані на всі випуски серій. Зараз за сприянням Cyberlelinki, серії «Вісника...» доступні через бази даних WorldCat, Bielefeld Academic Search Engine (BASE). В межах проекту «Придніпровський корпоративний каталог» бібліотекою виконувався аналітичний розпис всіх серій «Вісника...», які щомісячно передавалися до Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки (ДОНБ), тим самим розповсюджувалася інформація про наукові надбання університету.

Минулий рік, що пройшов для нашого міста в дуже складних умовах прифронтової зони, не міг не вплинути на діяльність університету і, відповідно, на діяльність бібліотеки. Перш за все, це вплинуло на зменшення студентського контингенту, на особливості навчання тих студентів, що проживають за межами зони. Але, слід відзначити, що завдяки ректору університету та дружньому і професійному колективу викладачів та співробітників, рік був плідним, насиченим, озаменованим значними результатами за всіма напрямками діяльності.

*А. П. Шакула,
директор НБ МДУ*

Видавнича діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету

У статті розглянуто цілі, напрями та етапи видавничої діяльності наукової бібліотеки Маріупольського державного університету як результат її науково-дослідної та науково-методичної роботи.

***Ключові слова:** наукова бібліотека Маріупольського державного університету, видавнича діяльність, бібліографічний показник, тематичні видання, методичні рекомендації, збірник матеріалів.*

Видавнича діяльність є важливою складовою роботи бібліотек вищих навчальних закладів, яка відображає результати науково-дослідної та науково-методичної діяльності. Саме видавнича діяльність, на наш погляд, найяскравіше презентує бібліотеку як наукову установу свого навчального закладу. Цілі видавничої діяльності бібліотек вищих навчальних закладів розподіляються на ті, що притаманні всім бібліотекам, та на ті, що характерні для конкретної бібліотеки, виходячи з науково-освітньої діяльності конкретного навчального закладу, творчого та фахового потенціалу співробітників бібліотеки, інших чинників. Загальні цілі:

- доведення до користувачів бібліотеки та широкого кола спільноти результатів своєї науково-дослідної та науково-методичної діяльності;
- допомога в інформаційному обслуговуванні користувачів;

- створення позитивного іміджу бібліотеки;
- можливість реалізації творчого потенціалу співробітників бібліотеки.

Видавнича діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету (далі – НБ МДУ), окрім загальних, переслідує такі цілі:

- інформаційне забезпечення науково-освітньої діяльності університету;
- надання користувачам відомостей про інформаційні ресурси бібліотеки;
- популяризація та збереження інформації про наукові досягнення науково-педагогічного складу та кафедр університету;
- упорядкування та збереження інформації про університет, які надаються в засобах масової інформації;
- популяризація фонду бібліотеки;
- збереження історико-культурної спадщини, в тому числі краєзнавчої;
- методична допомога користувачам та бібліотечним працівникам у питаннях впровадження в практику інформаційних технологій.

На цей час видавнича продукція НБ МДУ представлена 40 науковими, методичними, бібліографічними, оглядово-інформаційними та довідковими виданнями.

Бібліотека не має у своїй структурі редакційного відділу, тому видавнича продукція підготовлюється фахівцями інформаційно-бібліографічного відділу і відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення. Вже підготовлені видання розглядаються та затверджуються науково-методичною радою бібліотеки, після чого передаються до друку видавничому центру Маріупольського державного університету. Починаючи з 2009 року всі видання мають електронну копію та виставляються на веб-сайті НБ МДУ: <http://libr-margu.narod.ru/index/0-17>.

Видавнича діяльність НБ МДУ розпочалася у 2006 році із започаткування та друку першого бібліографічного покажчика «Юзеф Мойсейович Нікольченко: покажчик друкованих праць», який містить бібліографію праць Нікольченко Ю. М., доцента кафедри культурології та інформаційної діяльності університету, заслуженого працівника культури України. Перші три бібліографічні покажчика праць викладачів університету видавалися відокремлено, і тільки у 2009 році було вирішено об'єднати наступні видання у серію *«Праці викладачів МДУ. Бібліографічні покажчики»*. Серія представляє науковий доробок викладачів університету, які зробили значний внесок у розвиток університетської науки. Зараз серія нараховує 10 випусків, останній надруковано на початок 2015 року. Він містить бібліографію праць доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історичних дисциплін МДУ Романцова В. М. і приурочений до 60-річчя від дня народження вченого.

У 2007 році була започаткована серія покажчиків *«Публікації кафедр МДУ. Бібліографічні покажчики»*, перший випуск якої – це бібліографія публікацій професорсько-викладацького складу кафедри міжнародної економіки. Серія відображає наукову та науково-методичну діяльність кафедр університету, висвічує їх науковий і творчий потенціал. На сучасному етапі до складу серії *«Публікації кафедр МДУ. Бібліографічні покажчики»* входять 8 випусків: останній, який надруковано у 2014 році, містить бібліографію публікацій професорсько-викладацького складу кафедри німецької філології за 1995–2013 роки.

Видання серій *«Праці викладачів МДУ. Бібліографічні покажчики»*, *«Публікації кафедр МДУ. Бібліографічні покажчики»* орієнтовано на наукових працівників, аспірантів, студентів та бібліотечних працівників. Підго-

товка цих видань потребує тісної співпраці з науковцями університету, налагодження плідної та постійної взаємодії з кафедрами. Бібліографічні покажчики цих серій широко використовуються студентами та аспірантами університету у навчальній та науковій діяльності, в організації бібліотекою книжкових виставок, присвячених науковому надбанню університету та його вченим, інших заходах. Також видання серій призначені зберігати інформацію про наукові досягнення науково-педагогічного складу та кафедр університету.

З метою популяризації та збереження інформації про науково-освітню, міжнародну, культурно-виховну діяльність університету, що висвітлювалася у засобах масової інформації, було вирішено, починаючи з 2008 року, випускати серію бібліографічних покажчиків «Маріупольський державний гуманітарний університет: інформ-моніторинг ЗМІ» (з 2010 року має назву «*Маріупольський державний університет: інформ-моніторинг ЗМІ*»). Це щорічне видання вміщує бібліографію статей про університет, які були опубліковані у засобах масової інформації протягом поточного року.

У 2013 році було засновано нову серію покажчиків «*Фонд рідкісних та цінних книг. Бібліографічні покажчики*», яка призначена розкривати фонд рідкісної та цінної книги бібліотеки університету, знайомити користувачів з виданнями, які мають бібліографічну, наукову або історичну цінність. Перший випуск цієї серії, «Маріуполь и Приазовье», має три частини, дві з яких («Алфавитный аннотированный перечень изданий» та «Аналитико-тематический перечень публикаций») вже випущено. Видання серії будуть у нагоді науковим працівникам, аспірантам, студентам, бібліотечним працівникам, а також всім, хто цікавиться краєзнавчою тематикою.

Впровадження та використання сучасних інформа-

ційних технологій у роботі НБ МДУ спонукало на започаткування у 2013 році серії *методичних рекомендацій «Інформаційні технології в бібліотеці»*, п'ять випусків якої вийшли в світ у тому ж році. Це «Електронний каталог та електронна картотека статей: здійснення пошуку (на прикладі АРМ "Читач" САБ "ІРБІС" наукової бібліотеки Маріупольського державного університету», «Робота з ключовими словами, змістом, анотацією, що надаються в електронному каталозі. Особливості оформлення електронних документів і праць викладачів», «Створення вір туалних виставок: методика, web-сервіси, робота з MS Power Point», «Особливості редагування тексту у програмі Microsoft Word». Методичні рекомендації серії орієнтовано як на студентів, викладачів, так і на бібліотечних та інформаційних працівників.

У жовтні 2013 року НБ МДУ було проведено науково-практичну конференцію бібліотек м. Маріуполя *«Використання сучасних технологій у створенні бібліотечно-інформаційного продукту»*, матеріали виступів її учасників було покладено до однойменного збірника. Щорічно бібліотекою проводиться науково-методичний семінар *«Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки МДУ»*, за результатами якого також випускається однойменний збірник як у друкованому, так і в електронному вигляді. На цей час матеріали семінарів представлено двома збірниками, до складу яких входять виступи учасників семінару, присвячені науково-дослідній та науково-методичній діяльності бібліотеки за її основними напрямками. Вищеназвані видання призначено, в першу чергу, бібліотечним фахівцям, інформаційним працівникам та всім, кого цікавить діяльність бібліотек вищих навчальних закладів.

Бібліотекою також розроблюються відокремлені тематичні видання. До вже підготовлених та надрукованих

відносяться «Матеріали підсумкових науково-практичних конференцій викладачів МДГУ: бібліографічний показник» (2008), «Особливості оформлення "Вісника Мариупольського державного університету" та інших фахових наукових видань: загальні рекомендації з верстки й редагування» (2013), «Архитектура Мариуполя. Определения основных архитектурных элементов, фрагменты истории архитектуры и градостроительства: справочный бюллетень» (2013), «Мариуполь в Великой Отечественной войне. История города в контексте истории региона: библиографический указатель» (2014).

Підсумовуючи результати видавничої діяльності НБ МДУ, як наслідок науково-дослідної та науково-методичної роботи, зазначимо, що, незважаючи на відносно короткий час, бібліотека має вже вагомий видавничий доробок. На сучасному етапі важливим завданням стає реклама та розповсюдження своїх видань, популяризація їх інформаційних можливостей.

Список використаної літератури

1. Здановська В. П. Здобутки та проблеми видавничої діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / В. П. Здановська // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського. Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Четверта хвиля, 2008. – С. 309–323.
2. Издательская деятельность : информационный дайджест [Электронный ресурс] / сост. О. П. Федотова ; центральная библиотека им. Ю. Гагарина. – Новочебоксарск, 2008. – Режим доступа: <http://www.novbibl.narod.ru/izdat.htm>.
3. Издательская деятельность (Электронный ресурс). – Режим доступа: <http://reg-school.ru/tula/plavsk/psosh2/publishing.php>.

3. Издательская деятельность библиотек образовательных учреждений [Электронный ресурс] / сост. М. Г. Асмандиярова. – Чернушка, 2009. – Режим доступа: <http://tinyurl.com/jb98tpw>.
4. Издательская деятельность ВУЗов [Электронный ресурс] // Veni. Vidi. Vici : информационно-образовательный портал. – Режим доступа: <http://www.vevivi.ru/best/Izdatelskaya-deyatelnost-VUZov-ref198668.html>.

УДК 021.89(477)

С. В. Назарьева,

заместитель директора НБ МГУ

Авторское право в вузовских библиотеках Украины

Указаны особенности работы библиотек зарубежных стран в рамках сохранения интеллектуальной собственности, проанализировано законодательство Украины по авторскому праву, рассмотрены законные формы работы библиотек вузов с различными видами документов в печатной и электронной форме.

Ключевые слова: закон об авторском праве, интеллектуальная собственность, библиотека вуза Украины, электронная библиотека, е-документ.

Создание новых технологий, появление новых носителей информации, способов ее распространения привели к появлению правовых проблем, с которыми еще лет 20 назад библиотекари не сталкивались. Если раньше библиотеки только иногда обращались к юристам при возвращении книг должников, то современной библиотеке

приходится ежедневно искать выход из противоречия между правом на свободный доступ читателей к информации и авторским правом.

Авторское право стало самым существенным правовым результатом появления книгопечатания. И сформировалось оно с задержкой на целых три столетия, только в девятнадцатом веке. Сейчас уже очевидно, что будущее пройдет под знаком интеллектуальной собственности, превалирование которой над материальными формами собственности неизбежно ведет к изменению характера человеческой деятельности, образа жизни, к радикальным подвижкам в менталитете. Мы можем наблюдать сейчас, как общество, отталкиваясь от закона об авторском праве, пытается привить моральный принцип: «не копируй = не укради», хотя дискуссии о логике и правомерности подобного уравнивания продолжаются. Особенно остро в библиотечной практике этот вопрос встал в связи с созданием и функционированием электронных библиотек.

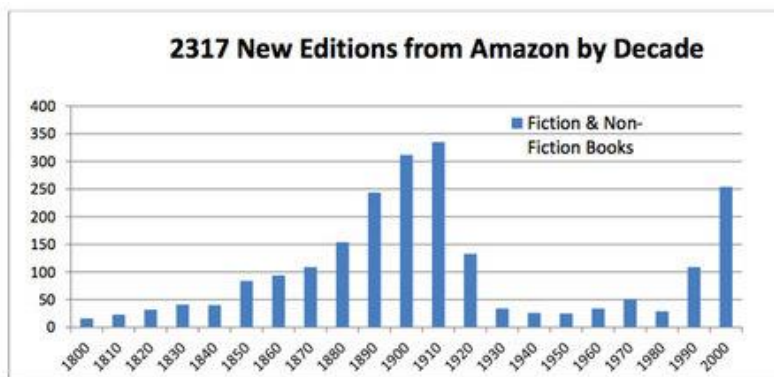
Возникающие в связи с этим проблемы авторского права изучаются как в отдельных странах, так и на международном уровне в рамках Совета Европы, Европейского Союза, Всемирной организации интеллектуальной собственности, ИФЛА. Проблем практической деятельности библиотек в плоскости авторского права касаются в своих работах такие ученые, как Н. Ерохина, Л. К. Садовская, В. Хургин, О. Ф. Бойкова, Н. У. Розколупова и т.д.

Целью данной статьи было определить законные формы работы с точки зрения соблюдения авторского права с различными видами документов библиотеки.

Можно выделить три основные категории документов, с которыми приходится работать библиотекам:

1. Не объекты авторского права: новости; фольклор; официальные документы, изданные государственными органами; символы Украины, региона, города, организаций; расписания, программы, телефонные справочники;
2. Общественное достояние: документы, на которые уже не распространяется авторское право (спустя 70 лет после смерти автора, последнего соавтора, переводчика и т.д.);
3. Объекты авторского права – самая актуальная и сложная категория.

Сложность соблюдения всех норм авторского права и его влияние на ассортимент книг иллюстрирует в своем исследовании Пол Хилд из университета Иллинойса. Проанализировав книжный ассортимент Amazon, он пришел к выводу о том, что копирайт, распространившийся на произведения, созданные после 1923 года, буквально уничтожил книжный рынок середины XX века: «В значительной мере, копирайт связан с исчезновением книг, нежели с их доступностью. Вскоре после того, как произведения созданы и запатентованы, они пропадают из открытого доступа и возвращаются в него по истечению копирайта в гораздо меньшем ассортименте» [15].

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2290181

Еще в 1996 г ИФЛА заявляла следующее о вопросах авторского права в электронной среде:

- библиотекам принадлежит главная роль в обеспечении доступа к электронной информации;
- на основании Бернской конвенции и других документов про авторское право необходимо внести в национальное законодательство положения, которые обеспечат равные возможности электронной и печатной информации, а также закрепить за библиотеками и архивами возможность перевода в машиночитаемую форму текстов и изображений, которые охраняются авторским правом с целью их сохранности и консервации;
- электронная информация должна быть доступна и бесплатна, допустимо копирование электронных документов, объектов авторского права, для личного пользования и образовательных целей.

На сегодняшний день библиотеки ряда стран Европы и Америки имеют право на различные исключения в применении авторского права: из 149 стран законодательства 128 имеют одно исключение для библиотек; 74 имеют положения, которые позволяют библиотекам копирование произведений для обслуживания читателей; 72 разрешают копирование с целью обеспечения сохранности фондов; 67 разрешают копирование с целью замены изношенных документов; 26 имеют исключения, позволяющие библиотекам обойти запрет на использование инструментов для снятия технических мер защиты. В частности, в США действует Доктрина честного использования – лояльное отношение к нарушителям авторских прав, которые делают это не с коммерческой целью. В Евросоюзе библиотеки тоже получили право на оцифровку книг без разрешения автора.

Заявление Украинской библиотечной ассоциации от 6 марта 2013 г. «Бібліотеки України – проти порушень

Закону про авторське право та суміжні права та неприпустимість отримання прибутків за рахунок відтворення бібліотечних фондів» підкреслює необхідність для бібліотек України працювати в законодавчому полі.

Одним из основных законов, регулирующих авторское право в Украине, является Гражданский кодекс Украины, который гласит: «Використання об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, крім випадків правомірного використання без такого дозволу, передбачених ... законом».

Ст. 441. «Використанням твору є його:

- 1) опублікування (випуск у світ);
- 2) відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі;
- 3) переклад;
- 4) переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни;
- 5) включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо;
- 6) публічне виконання;
- 7) продаж, передання в найм (оренду) тощо;
- 8) імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок тощо».

Ст. 16. «Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу» [12].

Закон України «Про авторські та суміжні права» № 3792-XII от 23.01.1993 г. определяет свободное использование документов как «факсимільне відтворення в будь-якому розмірі (у тому числі збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового, іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (в тому числі

цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер» (Ст. 1).

Самое регламентированное в работе библиотек – это создание и использование ксерокопий. Закон регламентирует только «репрографічне відтворення одного примірника» (Ст. 22):

- 1) у разі, коли відтворюваним твором є окрема опублікована стаття та інші невеликі за обсягом твори чи уривки з письмових творів (за винятком комп'ютерних програм і баз даних), з ілюстраціями чи без них, і коли це відтворення здійснюється за запитами фізичних осіб за умови, що:
  - а) бібліотека та архів мають достатньо підстав вважати, що такий примірник використовуватиметься з метою освіти, навчання і приватного дослідження;
  - б) відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру;
- 2) у разі, коли відтворення здійснюється для збереження або заміни загубленого, пошкодженого та непридатного примірника даної бібліотеки чи архіву або для відновлення загубленого, пошкодженого або непридатного примірника з фонду аналогічної бібліотеки чи архіву, а одержання такого примірника іншим шляхом неможливе, а також коли відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру» [10].

Таким образом, нельзя:

- тиражировать копии книги;
- вводить платную услугу с использованием ксерокопий;
- копировать для юридических лиц без разрешения собственника и выплаты ему авторского вознаграждения.

Как же формировать фонды и их использовать с учетом всего вышесказанного? Конечно, легальность фондов библиотек – прежде всего, вопрос цены. В идеале,

библиотека должна работать с издательством на основе лицензий. Прямая лицензия предполагает оплату библиотекой авторского вознаграждения. Но издательства не всегда владеют авторскими правами, да и в библиотеке должна быть строгая система контроля над выполнением условий договора, причем по каждому автору отдельно. Проще работать с коллективной лицензией организации. Например, Франция, Германия, Нидерланды, Бельгия, Испания и США объединились в консорциум «Авторское право и электронная передача документов», который регулирует все нюансы правоотношений авторов, издательств и других организаций. Но, в любом случае, библиотеке нужно иметь выделенную статью расходов. На сегодняшний день лицензионную украинскую художественную книгу продают Obreey Store <http://bookland.net.ua/> (книги, аудиокниги, периодика, словари), Google Piau Books <https://play.google.com/store/books> (открытые страницы книг, закладки синхронизируются на всех используемых гаджетах), а также «Клуб сімейного дозвілля» <http://www.bookclub.ua/>.

Впрочем, книги могут распространяться и бесплатно, под неисключительной лицензией некоммерческой организации Creative Commons (<http://creativecommons.ru/licenses>), если автор разрешает свободно использовать свое произведение на определенных условиях. Некоторые авторы стремятся сохранить за собой не все права, а лишь только их часть или вообще передать свое произведение обществу. Эти лицензии занимают промежуточное положение между традиционным авторским правом (формула «все права защищены») и сферой общественного достояния.

Если автор в зоне досягаемости, то можно заключить авторский договор. Библиотеки вузов активно используют эту форму при пополнении электронных

библиотек, репозитариев трудов преподавателей. Договор заключается добровольно; по каждому факту дарения; пункты договора определяются по согласованию сторон. При этом любое использование вне согласованных пунктов договора – повод для предъявления претензий автором. С другой стороны, библиотеке при подписании договора с автором нужно обязательно уточнять, не было ли публикации материала с передачей авторских прав издательству, и если было, то на каких условиях. Остается неурегулированным вопрос об обязательной передаче е-документа преподавателя в библиотеку, ведь пока передача документов не стала одним из официальных показателей эффективности преподавательской деятельности, библиотеке приходится выступать в роли просителя.

Трудовое соглашение позволяет свести к минимуму громоздкий бюрократический механизм договоров и назойливых уговоров, поскольку Ст. 16 Закона Украины «Про авторське право і суміжні права» определяет, что исключительное имущественное право на служебное произведение принадлежит работодателю. На практике это означает, что университет имеет полное право использовать в учебном процессе учебник, написанный в рамках служебного задания, но не может использовать, например, поэтический сборник, написанный по велению души. Не стоит забывать и о том, что за создание и использование служебного произведения автору положено авторское вознаграждение.

Особое внимание нужно обратить на использование диссертаций, которые являются неопубликованными документами, а значит – даже исключения для свободного использования на них не распространяется (Ст. 21 ЗУ «Про авторское право...»). Диссертации нельзя копировать, оцифровывать, цитировать и воспроизводить в прессе.

Проблемным остается и вопрос оцифровки фонда.

Решением Высшего суда Евросоюза от 11 сентября 2014 г. библиотеки получили право на оцифровку книг и предоставление их для ознакомления на специальных терминалах без разрешения автора. Исключительное право на произведение по-прежнему принадлежит авторам, но возможность оцифровки «...существует в первую очередь для публично доступных библиотек, которые, в целях научных или частных исследований, делают произведения из своих коллекций доступными пользователям на выделенных терминалах. <...> В противном случае, библиотека не может реализовать свою основную миссию или содействия общественным интересам в продвижении исследований и личного изучения» [9] Европейские библиотеки на сегодняшний день оцифровали около 60–70 % своих фондов, тогда как в Украине в целом оцифровано меньше 1 %.

На сегодняшний день библиотеки Украины могут оцифровывать книги, действие авторского права на которые закончилось – общественное достояние или не объекты авторского права. Ряд библиотек Украины реализуют это право самостоятельно. Например, интересен проект по оцифровке периодики во львовском университете им. И. Франко. Предлагает помощь библиотекам в виде написания гранта (технические и экономические аспекты), реализации его и проведения т тренингов с персоналом компания «Электронные архивы Украины» (ЭЛАУ). В 2013 г. этой компанией был создан портал <http://bibliotekar.in.ua/>, который собирает на своей платформе проекты по оцифровке первоисточников, реализованные в Украине, например, «Історична спадщина України – світовий доступ в електронному форматі», «Електронна колекція видань Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського», «Електронна бібліотека Львівської обласної науково-педагогічної

бібліотеки» и др. (<http://bibliotekar.in.ua/index.php?id=3>).

Что касается современных книг, в которых так нуждаются научные библиотеки учебных заведений и на которые распространяется авторское право, в Украине, даже если книги куплены, нельзя воспроизводить документ в электронной форме (Ст. 1 ЗУ «Про авторское право»): нужно найти автора и заключить с ним договор на оцифровку. Кроме того, нельзя создавать цифровые копии для неопубликованных документов и проектов официальных символов и знаков (до официального утверждения они рассматриваются как авторские произведения).

Тем не менее, пополнять электронные библиотеки можно е-книгами из Интернета, который предоставляет огромные возможности по заимствованию документов. Но, чтобы законопослушные библиотекари не превратились в «пиратов», для скачивания нужно выбирать электронные библиотеки с лицензионным контентом (http://bibliobzor.blogspot.com/2015/04/blog-post_5.html). Следует обратить внимание на то, что и е-библиотеки, и официальные сайты организаций и учреждений могут не только предоставлять доступ к тексту (например, Библиотека Мошкова, МОНУ), но и возможность скачивания (Институт истории Украины НАН Украины, Институт этнологии и антропологии РАН). Особое внимание следует уделить открытым образовательным ресурсам (ООР), документам открытого доступа с лицензией Creative Commons (CC), например:

- Каталог журналов открытого доступа Directory of Open Access Journals (DOAJ);
- Онлайн-библиотека ЮНЕСКО World Library of Science;
- Открытые ресурсы для образования ccLearn;
- Научная сеть общественных наук Social Science Research Network.

Авторские права возникают в момент создания документа, до его опубликования, поэтому отсутствие

информации об авторских правах не значит, что книга относится к общественному достоянию или распространяется под открытой лицензией. Наоборот, по умолчанию авторские права присутствуют, если иное не указано, поэтому нужно очень тщательно проверять источники.

Разнообразие категорий документов с точки зрения авторского права приводит к известной путанице с ЭДД как дополнительной и платной услугой. Можно ли, не нарушив законодательство, переслать полный текст пользователю, если он относится к категории «общественное достояние»? Или автор разрешил это в подписанном им договоре? Очевидно, что да. Но это означает, что все категории документов, степень их открытости должны быть обязательно указаны в электронной библиотеке: то ли книга передана автором по договору, на каких условиях, то ли взята из открытых источников, то ли она – общественное достояние и проч.

Есть и сложности выполнения ЭДД при работе с книгами ФРЦК. С одной стороны, большинство книг из этого фонда – общественное достояние, с другой – оцифровка этих книг может происходить только с соблюдением особых норм хранения и с использованием специальной техники: сканеров, фотоаппаратов и т.д. Поэтому большинство библиотек просто не осуществляют оцифровку и ЭДД документов ФРЦК.

С другой стороны, нельзя просто приравнять ЭДД к МБА, и в рамках выполнения закона об авторском праве библиотеки, как правило, не пересылают полные тексты – объекты авторского права, а ограничиваются частичным копированием (от 15 до 40% текста в ознакомительных целях), кроме небольших по объему произведений – стихотворений, статей и пр. Предполагается, что заинтересованный читатель придет в библиотеку поработать с книгой. Однако в наш век широкого распространения

удаленного доступа к полным текстам пользователям этого недостаточно. Альтернативой частичному копированию, которое, как правило, не удовлетворяет современного читателя, может быть:

- дистанционный доступ к фондам библиотеки (без возможности копирования или на ограниченный срок);
- ссылка на ресурс в Интернете.

Если первый вариант – финансово затратный, то второй гораздо доступнее для небольших библиотек. В последние годы активно каталогизируют материалы Интернета и предоставляют к ним доступ через онлайн-каталоги библиотек в библиотеках США. А в прошлом году на официальном сайте Евросоюза было опубликовано решение суда, которым распространение в Сети ссылок на открытый и общедоступный контент теперь не приравнивается к интернет-пиратству. По мнению судей, публикация ссылки на контент, который уже находится в бесплатном доступе на том или ином сайте, не может считаться его незаконным распространением, даже если текст, фото или видео по ссылке охраняются авторским правом [3].

Виды ресурсов Интернета, которые можно каталогизировать: аудиофайлы, базы данных, электронные журналы, электронные тексты, группы новостей, видеофайлы, веб-сайты и т.п. Несмотря на некоторую проблематичность (определение и отбор ресурсов Интернета для каталогизации, представление и поддержка библиографических записей ресурсов Интернета ОПАС, применение существующих стандартов каталогизации к этому новому типу ресурсов), предоставление ссылок – это законный способ предоставления информации.

Особое внимание при работе с документами зарубежных авторов следует обращать на авторские права переводчиков научной, художественной и др. литературы.

Несмотря на то, что перевод, по сути, представляет собой некую переработку оригинала, он является, тем не менее, самостоятельным произведением, и в момент его создания у переводчика возникают исключительные права на него. Поэтому, заимствуя электронные документы категории «общественное достояние», учитывайте годы жизни не только автора, но и переводчика. В США перевод статьи в образовательных целях без согласия автора, особенно если это научная или новостная статья, может считаться добросовестным использованием (fair use) и быть законным. Законопослушным же гражданам и библиотекарям Украины, чтобы осуществить перевод автора-современника, нужно получить на это право у автора или издательства. Особенно важно помнить об этом в нашем регионе, для которого характерен билингвизм.

Развитие научно-исследовательской деятельности библиотек, работа по продвижению вузовских журналов и рост публикационной активности преподавателей и библиотекарей заставляет обратить внимание и на вопрос соблюдения авторского права при самоплагиате, который может иметь ряд негативных последствий для автора. Самоплагиат чаще всего возникает в ситуации использования нарезки из более ранних публикаций автора или двойной / множественной публикации – результата веерной рассылки статьи. Чтобы не было недоразумений в связи с передачей авторских прав издательству журнала, автор обязан указать, куда еще была направлена статья, почему она представлена повторно, в чем разница между вариантами. В международном научном сообществе считается допустимым:

- опубликовать доклад на конференции по предварительным результатам и статью в научном журнале, которая больше по объему, чем доклад в сборнике конференции, имеет другую структуру и более подроб-

ный анализ;

- цитировать части своей предыдущей статьи с указанием ссылки на первый вариант.

Нужно отметить, что академическая репутация современного ученого напрямую зависит от соблюдения стандартов цитирования в целом, которые опираются на ГОСТ Р 7.0.5–2008 или зарубежные, например, гарвардскую, системы цитирования. Главный принцип профессиональной академической этики гласит, что допустимо цитировать оригинал без какого-либо согласия автора в размере, оправданном целью цитирования, с указанием автора и ссылки на первоисточник. Об этом же гласит Ст. 444 Гражданского кодекса Украины. Следует ставить ссылки не только на тексты, но также на иллюстрации, ведь «ворованный» рисунок тоже может послужить поводом к судебному иску.

Многие библиотеки используют картинки из Интернета, обрезав и отфотошопив, создают из них коллажи для презентаций, виртуальных выставок и проч. В лучшем случае, используя облачные сервисы, например, фотосток-хостинги Pinterest, PinMe, которые автоматически сохраняют ссылку, указывают источник. Еще реже встречается указание авторства. Использование сервисов с лицензионным контентом гарантирует законное использование фотографий и иллюстраций. Нужно иметь в виду, что лицензии Creative Commons применимы не ко всем фотографиям, это можно легко проверить в поисковике Google (Картинки – Инструменты поиска – Права на использование). Репозитории фотографий, доступных по лицензии Creative Commons, – это Flickr Wall Art, Morguefile.com, Freedigitalphotos.net, Stock.XCHNG и др. При этом нужно внимательно читать лицензию, т.к. Creative Commons дает разные права на использование изображений.

Итак, для соблюдения авторского права в библиотеке нужно придерживаться следующих правил:

- приобретать лицензионный продукт;
- заключать договора с авторами;
- использовать ресурсы открытого доступа.

Кроме этого:

- обеспечить доступ, а не выдачу документа;
- использовать цитаты / фрагменты;
- указывать автора;
- давать ссылку на источник;
- создавать контент;
- не тиражировать;
- не зарабатывать.

Главная же задача, которая стоит перед законодателями Украины, состоит в том, чтобы найти разумный компромисс между интересами правообладателей и информационного общества.

Список использованной литературы

1. Бібліотеки України – проти порушень Закону про авторське право та суміжні права та неприпустимість отримання прибутків за рахунок відтворення бібліотечних фондів : заява Української бібліотечної асоціації від 6 березня 2013 р. – Режим доступу: <http://ula.org.ua/ua/news/2213-zayava-ukrayinskoyi-bibliotechnoyi-asociaciyi-vid-6-bereznia-2013-r-proti-porushen-zakonu-pro-avtorske-pravo-ta-sumizhni-prava>.
2. Бойкова О. Ф. Электронные библиотеки: проблемы авторского права / О. Ф. Бойкова // Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек : мат-лы V Международной конференции «LIBCOM-2001», 12–16 ноября 2001 г., Москва. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/libcom/itog/index.cfm?n=doc/Doc19>.
3. В ЕС отказались признать пиратством публикацию ссылок на общедоступный контент / авт. не ук. // Лента.Ру. Интернет и

- СМИ : информ. портал. 2014. – 14 февр. – Режим доступа: <http://lenta.ru/news/2014/02/14/linking/>.
4. «Електронні архіви України»: оцифрування як бізнес з Тетяною Беляєвою : інтерв'ю / спілк. О. Хмельовська, І. Бату-ревич // Читомо : культурно-видавничий проект. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/news/elektornni-arxivi-ukraiini-ocifruvannya-yak-biznes-z-tetyanoyu-byelyayevoyu>.
  5. Еременко Т. В. Каталогизация ресурсов Интернета: опыт библиотек США / Т. В. Еременко // Электронные ресурсы в библиотеках. – 2004. – № 1. – Режим доступа: <http://www.eril.ru/magazine/archive/2004/1/theme/veryomenko.php>.
  6. Котляров И. Д. Самоплагиат в научных публикациях / И. Д. Котляров // Научная периодика: проблемы и решения. – 2011. – № 4. – С. 6–12. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/samoplgiat-v-nauchnyh-publikatsiyah#ixzz2wbBylzdih>.
  7. Кривошия Т. П. Проблема авторського права та суміжних прав в бібліотеках на сторінках періодичних видань / Т. П. Кривошия // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали III науково-практичної конференції, 29 вересня 2011 р., Львів / редкол.: О. В. Шишка та ін. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 438–452. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/10195>.
  8. Монахов В. Н. Право и библиотеки: грани сопряжения / В. Н. Монахов // Модернизация библиотечно-информационного обслуживания населения города Москвы : науч.-практич. сб. / сост. и науч. ред. Ю. А. Гриханов ; Центральная универсальная научная библиотека им. Н. А. Некрасова. – М., 2009. – С. 73–110. – Режим доступа: http://www.aselibrary.ru/digital_resources/digital_resources69/digital_resources6970/monahov_low_and_lib/.
  9. Назарьева С. Право на оцифровку для библиотек ЕС / С. Назарьева // Библио.net : авторский блог. – 2014. –

- 17 сент. – Режим достура:
http://biblioobzor.blogspot.com/2014/09/blog-post_17.html.
10. Про авторське право і суміжні права: Закон України: прийнятий Верховною Радою 23 грудня 1993 р. (поточна редакція). – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
  11. Романюк О. Бібліотеки і об'єкти авторського права: презентація / О. Романюк. – Режим доступу:
<http://www.slideshare.net/metodviddil/copyright1-37167577>.
  12. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 р. (поточна редакція). – Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
  13. Шадура О. С. Проблеми авторського права в формуванні електронних фондів бібліотеки / О. С. Шадура // Динамика научных исследований – 2010 : Materialy VI Międzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji «Dynamika naukowych badac – 2010», 07–15 lipca 2010 r. – Przemysl : Nauka i studia, 2010. – Режим доступу:
http://www.rusnauka.com/18_DNI_2010/Pravo/69714.doc.htm.
  14. Heald Paul J. How Copyright Keeps Works Disappeared / Paul J. Heald // Illinois Program in Law, Behavior and Social Science Paper No. LBSS14-07 ; Illinois Public Law Research Paper No. 13-54. – July 5, 2013. – Режим доступу:
<http://ssrn.com/abstract=2290181>.
  15. Study on Copyright Limotations and Exceptions for Libraries and Archives (SCCR/17/2). August 26, 2008 / prepared by Kenneth D. Crews. – Режим доступу:
http://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=109192.

РОЗДІЛ II ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 025.5

А. П. Шакула,
директор НБ МДУ

Власні електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки МДУ у забезпеченні навчальної та наукової діяльності університету

У статті розглянуто види власних електронних ресурсів наукової бібліотеки Маріупольського державного університету та їх використання у навчальній і науковій діяльності університету.

Ключові слова: наукова бібліотека, власні електронні інформаційні ресурси, інформаційно-бібліотечні послуги, навчальна та наукова діяльність університету.

Інформатизація освіти, особливо впровадження технології e-learning та дистанційної форми навчання як перспективних напрямків розвитку вищої школи, ставить перед бібліотеками вищих навчальних закладів нові завдання у задоволенні інформаційних потреб користувачів:

- оперативне та якісне інформаційне забезпечення навчальної та наукової діяльності університету на основі впровадження та використання новітніх інформаційних технологій;
- створення власних електронно-освітніх ресурсів, що відповідають сучасному рівню розвитку технологій навчання;
- забезпечення доступу студентам, аспірантам, науково-педагогічному складу університету до власних,

вітчизняних та світових електронних інформаційних ресурсів.

Наукова бібліотека МДУ створює власні електронні інформаційні ресурси, надає доступ своїм користувачам до ресурсів вільного доступу в мережі Інтернет та до вітчизняних та світових електронних комерційних ресурсів у режимі тестового доступу. Передплачених електронних ресурсів бібліотека не має.

Значна роль у забезпеченні навчальної та наукової діяльності МДУ належить *власним електронним інформаційним ресурсам бібліотеки*, які є складовою інформаційної інфраструктури університету. Формування власних електронних інформаційних ресурсів орієнтовано на виконання основних завдань бібліотеки та має широкий спектр функціональних можливостей, основними з яких є інформаційна, когнітивна, комунікативна та пошукова функції.

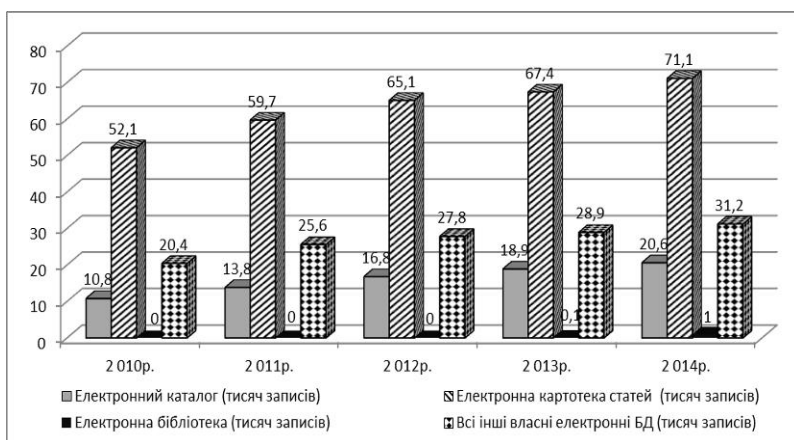
Формування бібліотекою власних електронних ресурсів розпочалося у 2001 році зі створення Електронного каталогу нових надходжень літератури та надалі послідовного приєднання до нього записів ретрокаталогізації фонду. Це – основний інформаційний ресурс бібліотеки, який забезпечує взаємодію користувача зі всім спектром інформаційно-бібліотечних послуг. На цей час власні електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки МДУ представлені бібліографічними базами:

- «Електронний ката-лог»,
- «Електронна картотека статей»,
- «Реєстрація періодичних видань»,
- «ВУЗ. Навчальні дисципліни»,
- «Праці ви-кладачів МДУ»,
- «МДУ у ЗМІ»,
- «Епіграфи»,
- «Вірші мовою оригіналу й перекладів»,

- «Інтернет-адресації»,
- «Архів виконаних довідок»,
- повнотекстова база даних «Електронна бібліотека».

Загальний обсяг власних електронних інформаційних ресурсів за 5 років збільшився на 79 тис. записів і на кінець 2014 року становить понад 123 тис.

***Власні електронні ресурси бібліотеки:
порівняльна характеристика (2010–2014 рр.)***

Електронні інформаційні ресурси бібліотеки створено на основі використання інформаційно-бібліотечної програми ІРБІС-64 та безкоштовних Інтернет-сервісів.

Важливим інформаційним ресурсом бібліотеки є повнотекстова БД «Електронна бібліотека», формування якої було розпочато у 2013 році. Вагому частку Електронної бібліотеки, більше 34%, складають монографії, підручники, навчальні посібники, курси лекцій викладачів МДУ, які охоплюють майже всі напрямки підготовки майбутніх фахівців. Станом на кінець 2014 року інформаційне наповнення Електронної бібліотеки у процентному співвідношенні складається з:

- навчальних матеріалів – 20% (підручники, навчальні посібники, курси лекцій, практикуми);
- навчально-методичних матеріалів – 50% (методичні вказівки, навчально-методичні конспекти);
- наукових матеріалів – 30% (монографії, збірники).

Найбільше представлені праці викладачів кафедр конституційного, адміністративного та міжнародного права, менеджменту, міжнародної економіки, раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища. Наявність в Електронній бібліотеці лише одного електронного підручника чи посібника значно збільшує книгозабезпечення студентів за дисципліною, оскільки кожний студент університету цілодобово має до нього доступ через сайт бібліотеки.

Також важливою складовою власних електронних інформаційних ресурсів бібліотеки є *ресурси інформаційного представництва наукової бібліотеки МДУ в мережі Інтернет*:

- веб-сайт (<http://libr-margu.narod.ru/>);
- блоги «Библио.net» (<http://bibliobzor.blogspot.com/>) та «БиблиОпус» (<http://literaturhjobzor.blogspot.com/>);
- інформаційні сторінки у соціальних мережах:
  - ВКонтакте (http://vk.com/club_librmargu),
  - Facebook (<https://www.facebook.com/biblio.nauk/>),
 які містять різноманітну інформацію, орієнтовану на використання у навчальній та науковій діяльності університету.

Динаміка відвідувань *веб-сайту бібліотеки* зростає, розширюється їх географія. Так, протягом 2014 року сайт відвідало близько 9 тис. користувачів з України та 42 країн світу. Найбільшою популярністю користуються сторінки «Новини», «УДК, ББК, авторський знак», «Web of Science. Scopus. РІНЦ...», «Тестові доступи», «Електронна бібліотека».

Власні інформаційні ресурси бібліотеки доповнюють *електронні копії бібліографічних покажчиків* серій «Праці викладачів МДУ», «Публікації кафедр МДУ», «Маріупольський державний університет: інформаційний моніторинг ЗМІ», «Фонд рідкісної та цінної книги НБ МДУ», а також методичних рекомендацій серії «Інформаційні технології в бібліотеці» та інших документів, які розроблюються бібліотекою. Всі ці ресурси представлені на сайті бібліотеки та загальнодоступні у просторі та часі.

Використання власних електронних інформаційних ресурсів бібліотеки дозволило значно покращити інформаційне забезпечення навчальної та наукової діяльності університету, а також збільшити спектр *інформаційно-бібліотечних послуг*, серед яких електронна доставка документів, віртуальна довідка, віртуальна виставка, віртуальні екскурсії, цілодобовий доступ віддалених користувачів до електронних інформаційних ресурсів бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Волкова М. М. Информационные ресурсы библиотеки: цели, задачи, результаты [Электронный ресурс] / М. М. Волкова. – Режим доступа: <http://www.publiclibrary.ru/librarians/rba/conference-2010-14-Volkova.htm>.
2. Кузниченко М. А. Современные тенденции развития информационных ресурсов библиотеки вуза [Электронный ресурс] / М. А. Кузниченко, М. В. Камышанова. – Режим доступа: <http://gigabaza.ru/doc/30634.html>.
3. Сигалов А. В. Открытые образовательные ресурсы вузов: интеграция в электронной библиотеке портала «Единое окно» / А. В. Сигалов, А. Г. Абрамов, М. Б. Булакина // Теория и практика образования в современном мире: материалы междунар. науч. конф., февраль 2012 г., Санкт-Петербург. – СПб. : Реноме, 2012. – С. 415–419.

С. В. Назар'єва,
заступник директора НБ МДУ

Методика організації інформаційного представництва як маркетингового засобу позиціонування бібліотеки в Інтернеті

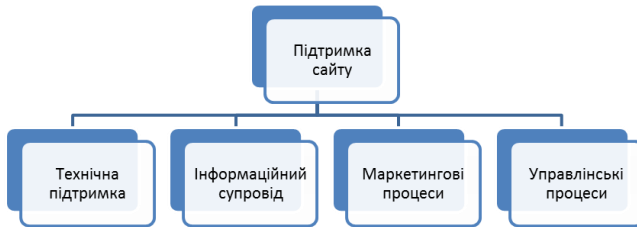
У статті розкривається поняття «інформаційне представництво бібліотеки». Аналізується структура та інформаційне наповнення інформаційного представництва, підкреслюється його роль як маркетингового засобу позиціонування бібліотеки у мережі Інтернет. Розкривається методика створення робочої групи з цього напрямку діяльності.

Ключові слова: інформаційне представництво бібліотеки, сайт, соціальні мережі, соціальні медіа, робоча група.

В умовах електронного середовища сайт давно вже став не тільки інформаційно-програмним продуктом задля інформування ділових партнерів, професійної спільноти чи читачів, а й інструментом підвищення привабливості бібліотеки та чи не найголовнішим маркетинговим засобом її позиціонування та просування послуг. В свою чергу, просування сайту теж вимагає від бібліотеки вживання маркетингових заходів, як однієї з важливих умов підтримки функціонування сайту.

Підтримка сайту окрім технічних та управлінських питань включає інформаційний супровід – інформаційне наповнення (яке, підкреслюю, виконується усіма відділами бібліотеки), актуалізацію даних, виконання електронних послуг тощо. Але дуже важливими для забезпечення

життєздатності сайту є система заходів з його просування. Це не тільки програмні засоби, а й розкрутка сайту за допомогою наочної реклами у бібліотеці, поза її межами та особливо в Інтернеті.

Рис. 1. Умови підтримки сайту

Більшість бібліотек ВНЗ представлена в Інтернеті за допомогою різноманітних каналів поширення інформації – це і сайти, і блоги, і сторінки у соціальних мережах тощо. Гарний PR сприяє розвитку співпраці з організаціями, створює хорошу репутацію в очах громади, підвищує цінність бібліотеки для користувачів. А це, в свою чергу, запорука розвитку бібліотеки, бо активна бібліотека, яка розвивається та має попит серед користувачів, буде завжди мати прихильників, відповідно зменшується ризик звільнення працівників чи зменшення площі бібліотеки. Але поширення інформації через інтернет-медіа як сучасного різновиду PR – це також можливість збільшити цифрові показники у статистичному звіті бібліотеки. На цей час, коли фактичне відвідування та книговидача стрімко зменшується, треба максимально використовувати можливість збільшення користування електронними інформаційними ресурсами бібліотеки.

На цей час бібліотеки ВНЗ звітують у зональні об'єднання бібліотек ВНЗ III–IV рівнів за наступними показниками роботи з електронними ресурсами:

- бази даних: кількість БД у тестовому доступі, кількість

власних БД;

- обсяг власних БД: з них у ЕК, кількість введених записів до ЕК за рік, кількість звернень до ЕК, кількість оцифрованих документів за рік;
- інституційний репозитарій: кількість документів та звернень;
- наявність сайту.

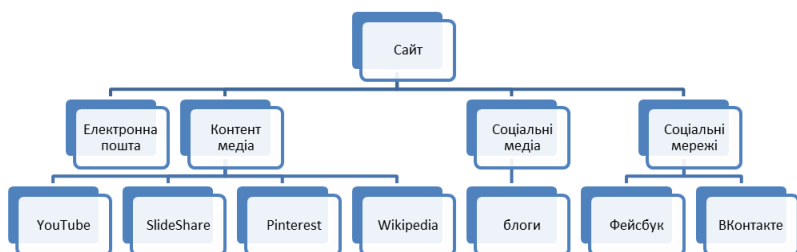
До бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського НАПНУ, як центр мережі освітянських бібліотек МОНУ, бібліотеки ВНЗ педагогічного профілю звітують за показниками:

- АБІС.
- бази даних: загальна кількість, повнотекстових, передплачених, тестових, власних та їх обсяг;
- електронний каталог: обсяг, кількість введених за рік, кількість звернень;
- електронна бібліотека: кількість повнотекстових електронних документів, кількість оцифрованих документів за рік, кількість звернень;
- репозитарій: кількість документів та звернень.
- сайт: наявність, доступ на сайті до ЕК, ЕБ, репозитарію, віртуальної довідки та інш. (наприклад, ЕДД).

Тобто сучасний сайт бібліотеки повинен забезпечити доступ до різноманітних віртуальних сервісів і збільшення звернень користувачів до цих сервісів – першочергове завдання для бібліотеки, окрім іміджевих завдань. Усі канали, соціальні медіа та мережі, задіяні у висвітленні діяльності бібліотеки, мають, крім вирішення своїх вузьких (інформаційних, комунікативних тощо) завдань, вести користувача до бібліотечного сайту як головного засобу позиціонування бібліотеки. Треба поєднати їх посиланнями один на одного банерами, кнопками швидкого доступу та взаємними анонсами публікацій. Це дозволить привести нових користувачів на сайт та відкрити нові можливості для розповсюдження контенту.

Координацією роботи та регламентуванням відповідальності за функціонування та розвиток представницьких ресурсів бібліотеки повинно займатися інформаційне представництво бібліотеки (далі – ІП). На сьогодні вже треба говорити про комплексну структуру інформаційного представництва бібліотеки у мережі Інтернет, бо майже кожна сучасна бібліотека має розгалужену систему ресурсів з надання інформації про бібліотеку. Приклад відображено у схемі на *рис. 2*.

Рис. 2. Система ресурсів інформаційного представництва

Послідовність створення ІП:

1. Визначення цілей та завдань для ІП у цілому та для окремих груп аудиторії;
2. Визначення аудиторії (групи та підгрупи);
3. Вибір оптимальних платформ;
4. Створення робочої групи (команди);
5. Складання плану роботи;
6. Створення контенту;
7. Аналітика.

Ціллю створення ІП є оперативне, якісне та вірогідне інформування громадськості щодо діяльності бібліотеки.

Головною аудиторією ІП є викладачі, студенти та аспіранти ВНЗ. Деякі ресурси розраховані на бібліотекарів

або сторонніх користувачів. Загалом інформація ІП може бути використана будь-яким інтернет-користувачем за наявності можливості підключення до мережі.

Виходячи з характеру груп аудиторії та враховуючи особливості мереж обираються платформи: наприклад, для інформування студентів ліпше за все підходить сторінка в ВКонтакті, а для викладачів – у Фейсбукі.

Інформаційне наповнення блогів, соціальних медіа та мереж визначається як характером аудиторії, так і особливостями ресурсу, тематикою тощо. При цьому найголовніше завдання – не загубити зв'язок контенту з сайтом бібліотеки. У разі налагодженого зв'язку система інформаційного представництва може на 60-70% збільшити кількість читачів сайту.

Контент	Сайт	YouTube	SlideShare	Pinterest	PinMe	Wikipedia	Бібліо.	БібліоОп.	Вконтакте	Фейсбук
Бібліотечний контент	Інформація про НБ					Посилання	Баннер	Баннер	Посилання	Посилання
	Фотозвіт заходу								Посилання	Посилання
	Фото читачів								Посилання	
	Фото бібліотеки				Посилання				Посилання	Посилання
	Відеорекомендації	Посилання			Посилання				Посилання	
	Буктрейлер	Посилання		Посилання				Посилання	Посилання	
	Віртуальні етикетки		Посилання					Посилання	Посилання	
	Презентації до докладав		Посилання							
	Репозитарій									Посилання
	Електронний							Посилання		Посилання
Загальнобібліотечний контент	Реклама читання									
	Рецензії на книжки									
	Літературна інформація							Суч. літ-ра		
	Професійна інформація									
Літературно-художній контент	Гумор (анекдоти, каламбури)									

Рис. 3. Взаємозв'язок контенту (фрагмент)

Завдання ІІІ:

1. Створення єдиного інформаційно-освітнього простору для викладачів, студентів та аспірантів;
2. Збільшення кількості відвідувань сайту та структури бібліотеки;

3. Збільшення кількості наданих користувачам документів;
4. Просування та розширення спектру послуг НБ;
5. Налагодження комунікації з користувачами;
6. Формування у інтернет-користувачів культури обміну у мережевих співтовариствах знанням, даними, документами та досвідом роботи;
7. Підвищення рівня інформаційної культури та створення умов для професійного росту працівників НБ;
8. Формування цілісного позитивного іміджу НБ.

На цей час відомо 4 способи розробки ІІ:

1. Аутсорсінг (використання сторонніх спеціалістів);
2. Створення окремого підрозділу бібліотеки;
3. Розподіл ff поміж різними підрозділами і/або окремими співробітниками бібліотеки;
4. Створення у бібліотеці робочої групи з ІІ.

Організація роботи робочої групи (*далі – РГ*) з ІІ проводиться наступним чином. Список осіб, які займаються створенням, адмініструванням, інформаційним наповненням та просуванням ресурсів ІІ, їх функції, перелік та об'єм обов'язкової інформації затверджується директором НБ.

Управління інтернет-представництвом включає виконання дій з планування, організації, мотивації, обліку, контролю та аналізу діяльності. Головні функції членів робочої групи з ІІ:

- стратег займається розробкою структури з ІІ та забезпечує функцію довгострокового розвитку, здійснює контроль над плануванням роботи та наповненням контенту ресурсів;
- координатор організує зустрічі робочої групи 1 раз на квартал, консультує працівників щодо підготовки та порядку надання інформації для розміщення на ресурсах ІІ;
- контент-менеджери відповідають за наповнення сайту

бібліотеки (розміщення головної, поточної інформації та новин), подання новин на сайт університету, створення сторінки у Wikipedia, за розміщення інформації на ресурсах контент медіа (YouTube, SlideShare, Pinterest);

- ком'юніті-менеджери відповідають за наповнення літературного / професійного блогів, а також за наповнення сторінок у мережах Фейсбук, ВКонтакт;
- аналітик аналізує роботу за ключовими показниками раз на квартал.

Усі учасники РГ з ІІ повинні чітко розуміти свої функціональні обов'язки, види робіт, ступінь відповідальності, повноваження у прийнятті рішень у рамках своєї компетенції та ступінь взаємодії з іншими суб'єктами ІІ.

РГ з ІІ уповноважена приймати рішення з питань функціонування ІІ:

- розглядає та затверджує дизайн, інформаційну структуру, види контенту;
- затверджує періодичність та порядок оновлення контенту;
- приймає рішення про зняття документів та матеріалів;
- приймає рішення щодо доступу різних категорій користувачів до окремих ресурсів або розділів.

На засідання ради при директорі бібліотеки регулярно виносяться питання розвитку та оцінки ефективності роботи ІІ. Показником ефективності роботи РГ з ІІ є зріст кількості: реєстрацій на сайті, сторінці або у блозі; відвідувань; перепостів / ретвитів; лайків; коментарів; заповнених анкет; заповнених заявок; учасників масових заходів; скачувань з сайту; зріст трафіку на сайт.

Шляхами вирішення головних проблем у роботі ІІ мають стати:

- посилення координації та контроль роботи ІІ;
- впровадження в роботу бібліотеки сучасних сервісів,

особливо інтерактивних (БД, ЕДД, віртуальна довідка, замовлення, бронювання та подовження літератури, RSS);

- поліпшення навичок роботи з контентом (написання текстів, критерії відбору інформації);
- налагодження комунікації з читачами;
- підтримка присутності бібліотеки в соціальних мережах.

Таким чином, інтернет-представництво бібліотеки – довгостроковий інноваційний проект, задля реалізації якого потрібна взаємодія усіх видів ресурсів: кадрових, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних та управлінських. Основою успішної реалізації інноваційного проекту є управлінські рішення щодо вибору політики створення та розвитку ІІ, формування організаційних структур та розподіл відповідальності між учасниками РГ. Перелік основних видів робіт у ІІ та кількість учасників у ньому, координацію їх роботи та регламентування відповідальності за функціонування та розвиток ресурсів ІІ бібліотеки регулює «Положення про інформаційне представництво».

Маркетингові процеси так чи інакше охоплюють діяльність не тільки членів РГ з ІІ, але й усіх бібліотек-карів. Бібліотекарі створюють послугу, інформацію чи ресурс, а член РГ з ІІ на основі результатів цієї роботи, використовуючи публіцистичні навички та технічні можливості каналів створює різні види контенту: анонси, фото звіти масових заходів, огляди літератури, віртуальні виставки, аналітичні або рекламні матеріали і таке інше. А вже розшарювання цієї інформації – завдання для всієї бібліотеки, а не тільки членів РГ, бо тільки 0,1% контенту може стати вірусним без просунення у соціальних мережах. Тобто рекламу сайту на інших ресурсах в Інтернеті треба розглядати як справу бібліотеки у цілому.

Особливу увагу треба приділяти аналітиці (оціню-

ванню ефективності роботи): проводити опитування, тестування користувачів задля вивчення їх інформаційної поведінки та попиту, вести та аналізувати статистику. Наступним кроком має стати створення рекомендації для внесення змін у роботу членів ІІІ задля використання усіх можливостей підвищення кількості посилань на сайт.

Список використаної літератури

1. Астапенко Е. Положение об информационном представительстве учреждения в сети Интернет / Е. Астапенко // МетодистиК@ : авторский блог. – 2013. – 12 мая. – Режим доступа: <http://new-metodist.blogspot.com/2013/05/blog-post.html>.
2. Назар'єва С. В. Інформаційне представництво бібліотеки / С. В. Назар'єва // Библио.net : авторський блог. 2014. – 4 серп. – Режим доступа: http://bibliobzor.blogspot.com/2014/08/blog-post_4.html.
3. Потехина Ю. В. Управление интернет представительством библиотеки вуза: термины, этапы жизненного цикла, технология выполнения работ, модель организационно-функциональной структуры / Ю. В. Потехина // Вестник Вестник Хабаровской государственной академии экономики и права. – 2012. – № 2 (59). – С. 73–84.
4. Проблемы библиотечного обслуживания удаленных пользователей и перспективы их учета: мат. межрегионал. вебинара, 22 мая 2013 г. / Ростов. обл. спец. б-ка для слепых ; сост. О. В. Глазунова. – Ростов-на-Дону, 2013. – 48 с. – Режим доступа: <http://www.rosbs.ru/SharedFiles/Download.aspx?fileid=200&mid=135&pageid=117>

О. В. Дейниченко, зав. відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення НБ МДУ

З досвіду використання комп'ютерних програм зі створення інтелект-карт під час оформлення схем й алгоритмів

У статті проаналізовано досвід створення інтелект-карт за допомогою спеціального програмного забезпечення й використання подібних схем у роботі відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення НБ МДУ.

Ключові слова: *інтелект-карти, карти розуму, алгоритми, схеми, Edraw Mind Map.*

Під час роботи над ілюстративним оформленням статей, презентацій доповідей, звітів, технологічних інструкцій час від часу виникає необхідність складання різноманітних схем. Як правило, користувачі звертаються до функції створення блок-схем у текстових редакторах або до спеціальних програм. Прикладом може слугувати Microsoft Visio – програма для створення схем із широким набором вбудованих колекцій трафаретів [20].

Однак, для бібліотек завжди актуальною є проблема пошуку програмного забезпечення (далі – ПЗ), наявного у вільному доступі. При цьому необхідно звертати увагу на те, що не все ПЗ, яке можна зберегти з мережі Інтернет, є вільним: це можуть бути тестові версії (так звані trial) або неофіційні варіанти платних програм [17].

Отже, першочерговим завданням став аналіз програм з розробки схем, створених для різних аудиторій користувачів. Так виникла ідея, що можна використо-

увати програми, основне призначення яких – систематизація інформації, а візуальне оформлення таких систематизованих даних у вигляді схем є другорядним. Як наслідок, перед нашим відділом постали практичні питання освоєння ПЗ з розробки інтелект-карт, або «карт розуму», й можливості використання подібних карт на практиці.

Інтелект-карти, або mind maps як інструмент, що дозволяє ефективно структурувати й обробляти інформацію, ще називають «ментальними картами», «картами мислення», «картами розуму», «діаграмами зв'язків» [6]. Інтелект-карти були розроблені Тоні Бьюзеном – відомим спеціалістом з питань інтелекту, психології навчання і проблем мислення [7]. Такі карти рекомендовано використовувати під час навчання, планування, прийняття рішень, «мозкового штурму» та ін. [2].

Звернення саме до інтелект-карт було пов'язано з навчанням на курсах підвищення кваліфікації директорів, заступників директорів, завідувачів відділів, провідних фахівців бібліотек ВНЗ III-IV рівнів акредитації, які проходили в Університеті менеджменту освіти НАПН України (м. Київ) у січні 2014 р. Слухачам курсів, у т. ч. співробітникам НБ МДУ пропонувалось використовувати «карти розуму» не тільки для упорядкування власних думок: технологію інтелект-карт було презентовано як одну з найзручніших для доведення до слухачів великих об'ємів інформації, яка легко ними запам'ятовується. Однак це ствердження викликало сумніви, оскільки подібні карти спираються на асоціації тієї людини, яка їх складає, і не завжди легко розшифровуються іншими, якщо пройшов деякий час після ознайомлення з коментарями до них. Отже, відкритим залишається питання про доречність їх використання в інформаційній взаємодії з іншими особами, оскільки в основі інтелект карт лежать власне

сприйняття тих чи інших понять. У зв'язку з цим, інтелектуальні карти, оформлені з використанням інфографіки, доречно також доповнювати текстовими коментарями.

Прикладом створеної за базовими правилами інтелект-карти може слугувати схема «Підвищення каліфікації», яка була розроблена нашою групою під час практичного заняття на вказаних курсах (рис. 1).

**Рис. 1. Приклад інтелект-карти:
«Підвищення кваліфікації»**

Традиційні інтелект-карти «читаються» за годинниковою стрілкою й ілюструються асоціативними малюнками, які можуть виконувати інформаційну функцію за відсутності текстових коментарів. Окремі блоки інтелект-карти позначаються різними кольорами, що дозволяє наочно відобразити загальну структуру схеми. У підготовленій нами інтелект-карті ми використовували ілюстрації як додаткове наповнення схеми, спираючись, перш за все, на текстовий матеріал. Такий підхід надає можливість розшифровувати схему без помилок, які могли

б виникнути у зв'язку з неоднозначністю асоціацій. Отже, за нашою схемою підвищення кваліфікації виявляє себе у трьох складових:

1. Мета (професійний рівень, інновації, кадри);
2. Інструменти: (освіта, самоосвіта, обмін досвідом, конкурсна діяльність, наукова діяльність;
3. Результат (професійна компетенція, кар'єрний зріст, самооцінка).

Необхідно зазначити, що ця інтелект-карта не відображає всі аспекти підвищення кваліфікації, оскільки мета її розробки була не теоретичного, а практичного характеру: навчитися за 1-2 години скласти подібні карти, використовуючи ватман, кольорові маркери і рекламні буклети.

Розглядаючи можливість використання інтелект-карт у роботі нашої бібліотеки, ми акцентували увагу на різноманітних варіантах їх створення за допомогою комп'ютерних технологій. Порівнявши особливості роботи кількох ПЗ та онлайн-сервісів (як запропонованих нам на курсах О. Л. Озерян [12], так і представлених у статтях на сайтах і блогах [1; 10]), ми зупинилися на програмі Edraw Mind Map [19]. На наш погляд, встановлене на конкретні комп'ютери ПЗ є більш надійним, ніж Інтернет-сервіси, оскільки працює незалежно від того, чи наявні проблеми у локальній мережі и чи є доступ до Інтернет. Окрім того, сайти, у т. ч. і онлайн-сервіси, час-від-часу зникають, не підтримуються новими браузером та ін., отже можуть виникнути проблеми з редагуванням вже розроблених схем. В нашому випадку всі розробки залишаються на власному комп'ютері і не відображаються в Інтернет, отже, по-перше, не працюють як реклама сервісів, по-друге, можуть редагуватися у будь-який час.

Обрана програма має низку позитивних характеристик:

- розповсюджується у вільному доступі: має безкоштовний пакет (free version), оплачуються лише додаткові функції, наприклад, професіональна версія з можливістю оформлення діаграм (trial version) [19];
- зручна: під час пересування оформлених блоків схеми конектори (з'єднувальні лінії і стрілочки) також автоматично пересуваються, витягуються ; окрім того, весь текст завжди видно – навіть той, що не вміщується у блоці (подібна проблема актуальна для схем, оформлених у текстових редакторах);
- інтуїтивно зрозуміла, незважаючи на англomовний інтерфейс: працювати треба з кожним окремим об'єктом – текстовим або малюнком – як під час роботи з презентаціями, можна виставляти лінійки – як під час роботи з фоторедакторами; незвичним є лише робота із з'єднувальними вузлами і конекторами;
- яскрава: завдяки зручному добору кольорових відтінків та невеликій, на перший погляд, кількості шаблонів, має безліч варіантів, а кольори можуть використовуватися як для виокремлення тематичних блоків, так і для виділення ієрархічних рівнів схеми;
- дає можливості розширювати наданий функціонал: зокрема, у якості блоків можна використовувати додаткові ілюстрації, які навіть поєднуються з базовими блоками, якщо поставити на них додаткові вузли для конекторів.

Саме Edraw Mind Map ми почали активно використовувати для оформлення схем й алгоритмів, що не є за своєю суттю інтелект-картами. Хронологічний аналіз перших створених у цій програмі схем розкриває її можливості від простішого до складного і надає максимум інформації про функціональне розмаїття цього ПЗ.

Найпростіші блок-схеми використані були розроблені для оформлення сайту нашої бібліотеки. Це «Струк-

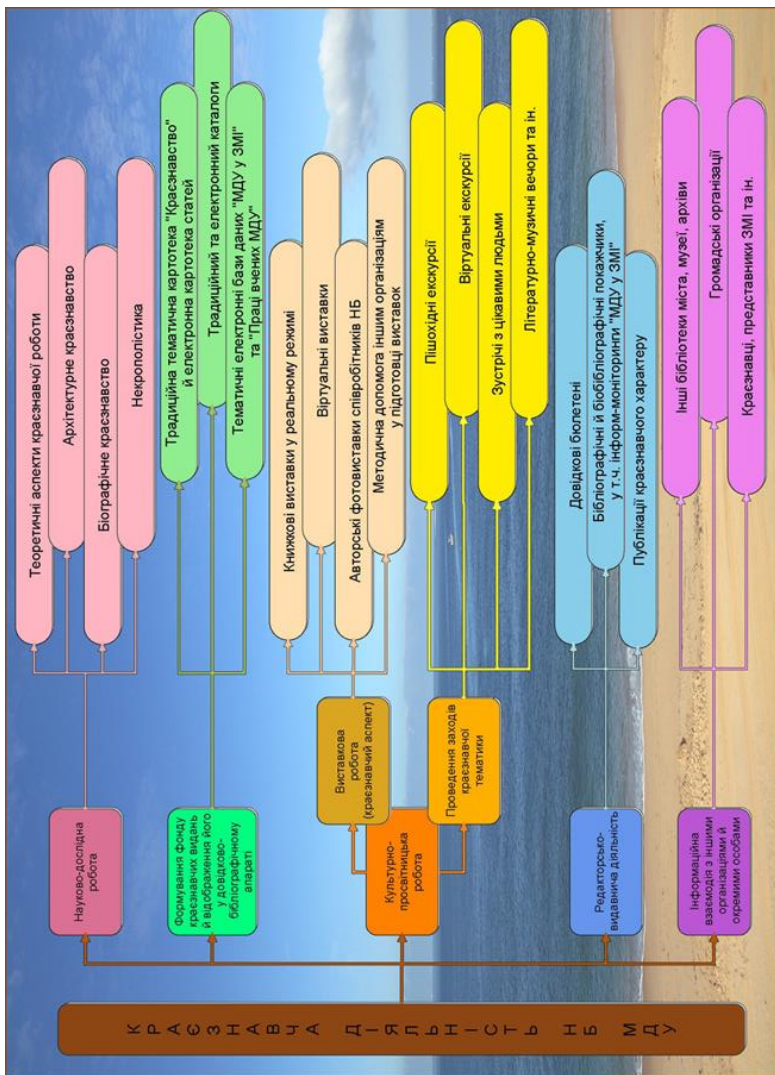

Рис. 2. Приклад блок-схеми: «Краєзнавча робота бібліотеки»

тура бібліотеки» [13] і «Краєзнавча діяльність НБ МДУ» [9]. Обидві ці схеми – кольорові, завдяки чому наочно відображені, відповідно, ієрархія структурних підрозділів бібліотеки та напрями й аспекти краєзнавчої роботи (рис. 2).

Для оформлення випускної роботи на згаданих курсах підвищення кваліфікації було розроблено схему «Характеристика стилів управління» [16]. У порівнянні з попередніми, ця схема дещо ускладнена і читається у двох напрямках. Вертикально розміщено перелік параметрів взаємодій керівника з підлеглими, а горизонтально, поруч з кожним параметром, – варіанти такої взаємодії в залежності від реалізованого стилю управління. Оскільки кожному зі стилів відповідає конкретний колір, схема надає можливість легко охарактеризувати необхідний стиль за всіма параметрами. Один зі стилів було охарактеризовано більш детально: теоретичний матеріал було детально викладено в одній схемі – «Демократичний стиль управління» [5]. Ця схема – монохромна, оскільки розмаїття кольорів в даному випадку не має смислового навантаження. Зазначимо, що подібний виклад інформації дещо нагадує добірки матеріалів «Весь шкільний курс у схемах і таблицях», які складаються за принципом: весь текст лекції – на одній сторінці. Подібні схеми ефективно використовувати, у т.ч. у бібліотечній практиці, для впорядкування великих масивів інформації.

Ще одна схема – «Щорічні заходи з участі наукової бібліотеки Маріупольського державного університету у підготовці ВНЗ до нового навчального року» [18] – також була оформлена під час навчання на курсах підвищення кваліфікації (для захисту практичної роботи). Вона наочно відображає аспекти, які повинні враховуватися під час розробки плану заходів з участі бібліотеки у підготовці університету до нового навчального року. Як і більшість

традиційних інтелект-карт, вона читається за годинниковою стрілкою, але детальний аналіз можна здійснювати у двох напрямках. Гілки, які розходяться з центру, відображають основні напрями роботи й окремі, притаманні кожному з них, аспекти. Навколо зазначено структурні підрозділи бібліотеки, які здійснюють конкретні заходи за вказаними аспектами. Кожен відділ бібліотеки має свій колір; якщо роботу виконують співробітники одного з секторів, сектор має той самий колір, що й відділ. Окремо виділено адміністрацію бібліотеки й ті аспекти, над якими працюють всі співробітники бібліотеки. Такий підхід до впорядкування даних дає можливість зручно проаналізувати перелік заходів, які під час підготовки до нового навчального року реалізує той чи інший структурний підрозділ бібліотеки.

На наступному етапі ознайомлення з програмою Edraw Mind Map ми спробували скласти більш складні схеми. Приводом для цього став аналіз досвіду інших бібліотек (університетських й обласних наукових) щодо різних аспектів роботи, тим чи іншим чином пов'язаних з науково-дослідною, науково-методичною і редакторсько-видавничою діяльністю [3; 8; 11; 14; 15]. Так, планувалося відстежити, як пов'язані різні види діяльності і порівняти аспекти роботи, які реалізуються в НБ МДУ, з тими, що притаманні бібліотекам, у структурі яких наявні методичні центри, науково-методичні відділи.

Зазначимо, що взаємозв'язок різних видів діяльності в НБ МДУ розглядався на I науково-методичному семінарі, але увага приділялася лише краєзнавчому аспекту, а саме, поєднанню бібліотечного і вузівського краєзнавства, а також краєзнавства як науки і як діяльності. Саме тоді й було створено одну з перших в нашій роботі схему, яка за своєю суттю нагадувала «карту розуму». Однак, ця схема розроблялась з використанням

нетрадиційних можливостей текстового редактора: окремі блоки і стрілочки між ними були накреслені за допомогою відображення необхідних меж таблиці (рис. 3).

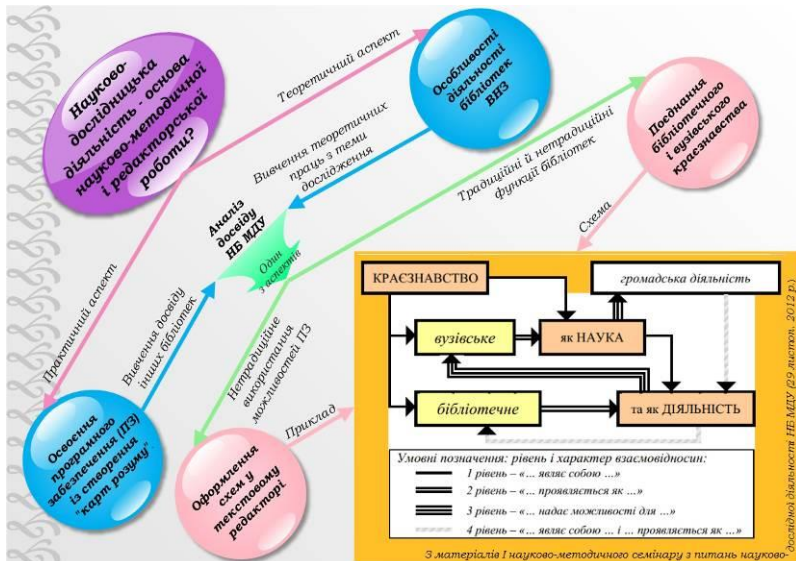
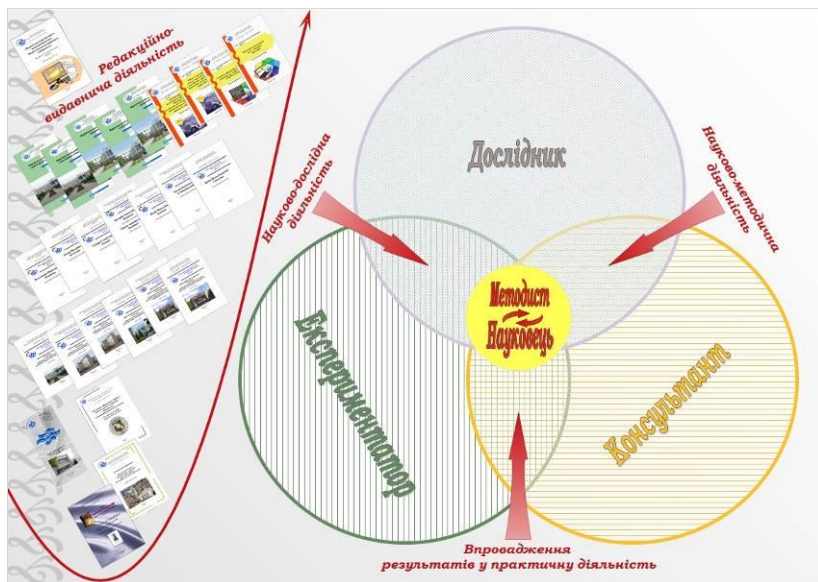

Рис. 3. Приклад використання схем під час аналізу роботи бібліотеки (красназавча діяльність)

Аналіз статей з обраної тематики [3; 8; 11; 14; 15] ми почали з того, що розглянули функції, пов'язані з методичною і науковою діяльністю, що лежать на співробітниках нашої бібліотеки, поєднали асоціації до понять «методист» і «науковець». Можна дійти висновку, що у роботі бібліотек вони, як правило, виявляють себе у трьох іпостасях: дослідник, експериментатор і консультант [15]. На перетині діяльності дослідника й експериментатора лежить робота науково-дослідна, дослідника і консультанта – науково-методична. Різноманітні аспекти роботи експериментатора і консультанта поєднуються у такому напрямку, як впровадження результатів науково-

дослідної і науково-методичної діяльності на практиці. Всі вказані взаємозв'язки вдалося легко відобразити в окремій схемі (рис. 4).

Рис. 4. Взаємозв'язок діяльності методиста й науковця

Після цього ми детально розглянули все розмаїття видів діяльності бібліотек, які згадуються у статтях про науково-методичну роботу бібліотек [3; 8; 11; 14; 15]. Цікаво, що більшість згадуваних аспектів не мають безпосереднього відношення до методичної роботи, однак є дуже актуальними, і тому не можуть не згадуватися спеціалістами. Окрім того, у проаналізованих нами статтях методисти одні і ті ж самі аспекти нерідко відносять до різних видів діяльності – в залежності від того, яка основна мета пов'язана з конкретним аспектом в тій чи іншій бібліотеці. Зокрема, цей взаємозв'язок особливо активно виявляється між науково-методичною роботою та

аналітично-прогностичною діяльністю, а також між науково-організаційною роботою і методичним супроводом технологічних процесів і впровадження інформаційних технологій. Особливу увагу автори приділяють й «впровадженню нових бібліотечних технологій» [11], конкретизуючи окремі напрямки, наприклад:

- автоматизація основних бібліотечних процесів;
- організація віртуальних виставок;
- організація надання тестових доступів до баз даних;
- інформаційне забезпечення, підтримка і редагування web-сайту бібліотеки [3].

На перший погляд, окремим блоком стоїть рекламно-промоційна діяльність, однак такий аспект, як розробка й оформлення видань бібліотеки, поєднує її з іншими напрямками роботи. Подібні зв'язки не завжди зручно відстежити, працюючи лише з текстовими матеріалами. Але використання схем, сприяючи наочності, значно полегшує такий аналіз.

Отже, на даному етапі ознайомлення з можливостями програми Edraw Mind Map результатом стало оформлення схеми «Аспекти роботи, пов'язані з методичною діяльністю бібліотек» (рис. 5). Зазначимо, що базовим джерелом даної схеми стала стаття О. Бондара, присвячена організації науково-методичної діяльності бібліотеки ВНЗ [3]. До запропонованих автором блоків роботи було додано блок «Аналітично-прогностична діяльність», яка згадувалась у вказаній статті як один з напрямів діяльності методичного відділу бібліотеки, без уточнення окремих її аспектів. Особливо нас цікавив зв'язок науково-методичної роботи з науково-дослідною та видавничо-редакторською діяльністю, однак спеціалісти майже не приділяють цьому уваги. У проаналізованих статтях лише поверхово згадуються окремі моменти. Так,

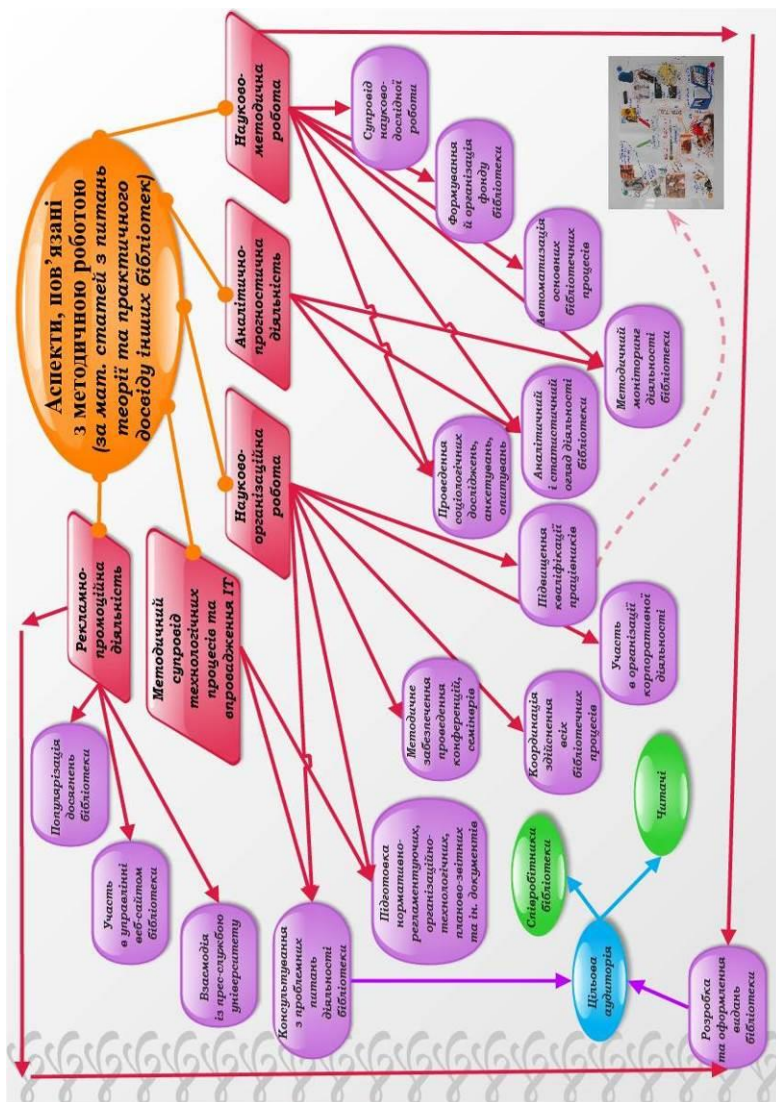
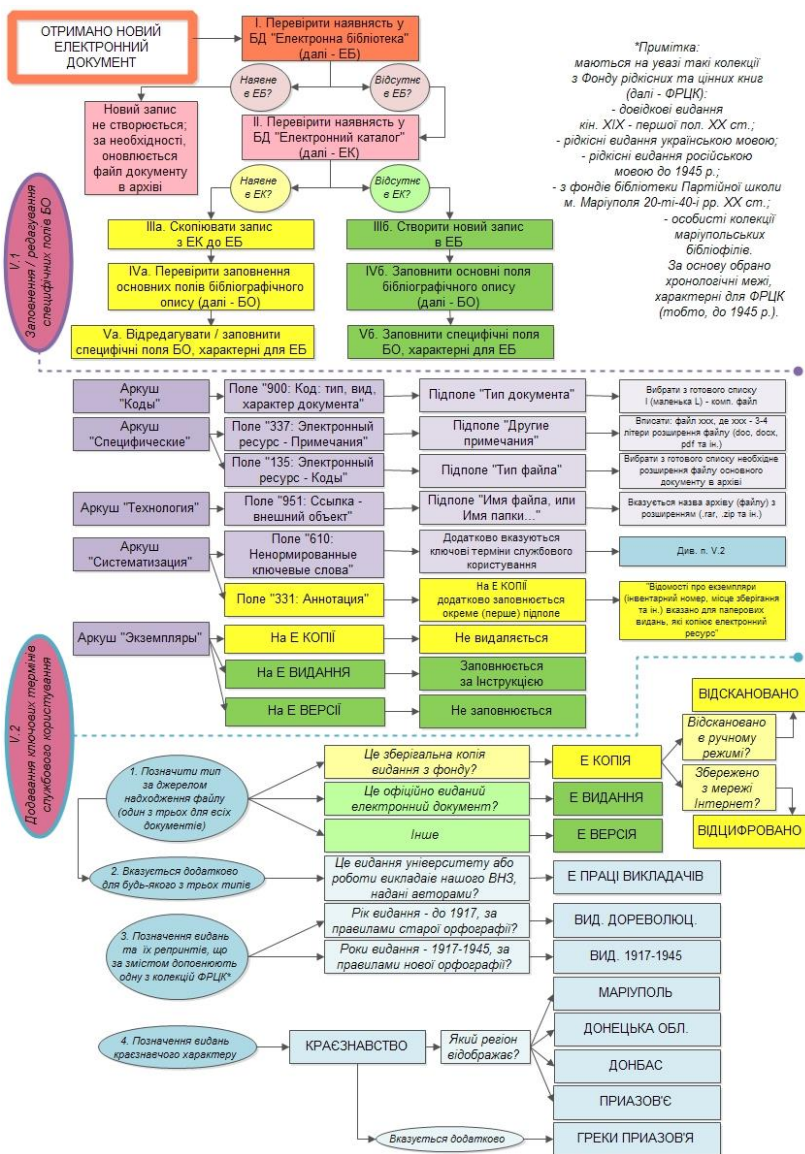

Рис. 5. Аспекти роботи, пов'язані з методичною діяльністю бібліотек

Т. Трубаніст, розглядаючи систему «наука – методика – практика», наводив приклади видань, підготовлених співробітниками бібліотеки [14], а Г. М. Колотило кілька років тому зазначала, що методичним службам необхідно більш предметно і глибоко переосмислити науково-дослідницьку роботу, оскільки у багатьох бібліотеках вона обмежується статистичними методами вивчення запитів користувачів [8]. Оформлена схема (рис. 5) дала можливість упевнитися у тому, що в НБ МДУ реалізуються всі згадувані авторами статей аспекти роботи, тим чи іншим чином пов'язані з методичною діяльністю. На поданій схемі логічно було б зазначити, співробітниками якого відділу виконуються вказані функції. Однак, за відсутності окремого методичного відділу, співробітники всіх відділів в тій чи іншій мірі приймають участь майже у всіх зазначених аспектах. Отже, доповнити схему подібним чином і зберегти її наочність стало неможливим.

Отримання багатого досвіду роботи з Edraw Mind Map надало змогу перейти на наступний етап використання цього ПЗ – оформлення алгоритмів, тобто набору інструкцій, що описують порядок дій виконавця для досягнення результату рішення того чи іншого завдання. Прикладом може стати презентація, що відображає алгоритм роботи над віртуальними екскурсіями [4]. Метою даної презентації було передати досвід роботи НБ МДУ співробітникам інших бібліотек, наочно відобразивши максимум інформації. Викладені в мережі Інтернет подібні презентації зручно використовувати в подальшому, оскільки одразу, під час доповіді або практичного семінару, дрібний текст не завжди читається і сприймається. Однак, в такому випадку на початку заходу доречно попередити про можливість переглянути презентацію і пояснити загальну логіку розшифровки схем, а також «розшифрувати найцікавіші приклади.

Рис. 6. Алгоритм оформлення нових документів до електронної бібліотеки

Нерідко оформлені у Edraw Mind Map схеми-алгоритми використовуються і у власній роботі нашої бібліотеки. Однією з останніх розробок став алгоритм оформлення нових документів до окремої бази даних «Електронна бібліотека» (рис. 6), що, як і «Електронний каталог», наповнюється на азі використовуваної нами системи автоматизації бібліотек «ІРБІС-64».

Отже, спираючись на практичний досвід, отриманий під час роботи з Edraw Mind Map, можна стверджувати, що ПЗ для оформлення інтелект-карт доречно активно використовувати в бібліотечній практиці. Подібні схеми (так само, як і графіки й діаграми) полегшують наочне сприйняття інформації.

Окрім того, оформлені, як інтелект-карти, у порівнянні зі стандартними схемами, створеними у текстових редакторах, блок-схеми й алгоритми дають можливість використовувати розширені функції, що значно полегшує процес їх оформлення, верстки й редагування. Однак, традиційні правила складання інтелект-карт необхідно адаптувати згідно з метою у кожному окремому випадку.

Важливим є і розуміння того, що саме і з якою метою розробляється кожному окремому випадку. Так, одні можуть наполегливо переконувати авторів, що схема – дуже складна і незрозуміла, а основна функція схем – спростувати викладення матеріалу. Інші спеціально створюють максимально детальні схеми, оскільки це – алгоритми, що повинні відображати всі варіанти дій у тій чи іншій ситуації, всі аспекти конкретного процесу.

Список використаної літератури

1. Бакал А. 10+ программных продуктов для визуализации мышления #MindMap / А. Бакал // Anatoliy Bakal : Блог о технологиях Microsoft. – 2010. – 26 ноября. – Режим доступа:

<http://blog.anbakal.com/2010/11/10-programmnyx-produktov-dlya-vizualizacii-myshleniya-mindmap/>.

2. Бакал А. Ментальные карты : презентация / А. Бакал. – 2011. – 27 окт. – Режим доступа: <http://www.slideshare.net/anbakal/ss-9912474>.
3. Боднар О. Організація науково-методичної діяльності бібліотеки ВНЗ / О. Боднар, О. Шишка // Інформація, комунікація, суспільство : матеріали І Міжнародної наукової конференції ІКС-2012, 25–28 квітня 2012 р., Львів / Національний університет «Львівська політехніка», кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, кафедра інформаційних систем та мереж. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. – С. 268–269. – Режим доступу до статті: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/14477>.
4. Виртуальная экскурсия – экскурсия в новом формате : алгоритм создания краеведческих виртуальных экскурсий (из опыта научной библиотеки Мариупольского государственного университета) / автор-сост. Е. В. Дейниченко. – Мариуполь, 2015. – Режим доступа: <http://ru.calameo.com/books/002979071cecca80d12e7>.
5. Демократичний стиль управління : схема / укл. О. В. Дейниченко. – Режим доступа: http://librmargu.narod.ru/olderfiles/inshe/shema_Demokratychnyi_styl_upravlinnia.jpg.
6. Диаграмма связей («интеллект-карта», «карта памяти», «ассоциативная карта») // Википедия. Свободная энциклопедия : Интернет-портал. – Режим доступа к статье: <http://tinyurl.com/bkh2c5x>.
7. Интеллект-карты. Тренинг эффективного мышления : Интернет-проект. – Режим доступа: <http://www.mind-map.ru/>.

8. Колотило Г. М. Організаційно-методична діяльність ЦБС: сучасний погляд, практичний досвід / Г. М. Колотило, головний методист науково-методичного відділу ОУНБ ім. І. Франка // Методична служба XXI століття : матеріали обласного семінару методистів / Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка, наук.-метод. від. ; відп. за вип. Л. В. Бабій. – Івано-Франківськ, 2010. – Режим доступу до зб. мат.: <http://lib.if.ua/dbase/prof.php?param=1294240969>.
9. Краєзнавча діяльність НБ МДУ // Наукова бібліотека Маріупольського державного університету : офіційний сайт. – Режим доступу до сторінки: http://lib-margu.narod.ru/index/kraeznavcha_dijalnist_nb_mdu/0-45.
10. Малыгин А. А. Программы по картам ума / А. А. Малыгин. – Режим доступа к статье: <http://www.mindmap.ru/soft.htm>.
11. Новації у роботі методичних центрів : рекомендації відділу науково-методичної роботи та інновацій у бібліотечній справі Чернівецької ОУНБ ім. М. Івасюка / за ред. І. В. Рудько ; підгот. Т. В. Макарейчук. – Чернівці, 2005. – 20 с. – (Сер. «Робоча тека методиста» ; вип. 1). – Режим доступу до посилання на мат.: http://www.library.cv.ua/?page_id=1284.
12. Озерян О. Л. Сонях повертається за сонцем : Застосування інтелектуальних технологій для розвитку освіти : авторський блог / О. Л. Озерян. – Режим доступу: <http://sonyah.blog.spot.com/>.
13. Структура бібліотеки // Наукова бібліотека Маріупольського державного університету : офіційний сайт. – Режим доступу до сторінки: http://lib-margu.narod.ru/index/stryktyra_biblioteki/0-27.
14. Турбаніст Т. Науково-методична робота бібліотеки на

- сучасному етапі: аналітика, ідеї, пошук : (виступ на семінарі директорів і заступників директорів обласних бібліотек для дітей у м. Севастополі, 2003 р.) / Т. Турбаніст. – Режим доступу до статі: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3528>.
15. Фіцик С. Г. Науково-методичний потенціал Івано-Франківської ОУНБ ім. І. Франка як фактор інноваційного розвитку бібліотек регіону / С. Г. Фіцик, завідувачка науково-методичного відділу ОУНБ ім. І. Франка // Методична служба ХХІ століття : матеріали обласного семінару методистів / Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка, наук.-метод. від. ; відп. за вип. Л. В. Бабій. – Івано-Франківськ, 2010. – Режим доступу до зб. мат.: <http://lib.if.ua/dbase/prof.php?param=1294240969>.
  16. Характеристика стилів управління : схема / укл. О. В. Дейниченко. – Режим доступу: http://lib-margu.narod.ru/olderfiles/inshe/shema_Styli_upravlinnia.jpg.
  17. Что такое бесплатные программы? / авт. не ук. // beznadegi.net : информационный портал. – 2013. – 29 ноября. – Режим доступа до статті: <http://beznadegi.net/main/300902-chto-takoe-besplatnye-programmy.html>.
  18. Щорічні заходи з участі наукової бібліотеки Маріупольського державного університету у підготовці ВНЗ до нового навчального року : схема / укл. О. В. Дейниченко. – Режим доступу: http://lib-margu.narod.ru/olderfiles/inshe/shema_Pidgotovka_do_navchalnogo_roku.jpg.
  19. Free Mind Map Software // Edraw Visualization Solutions : офіційний сайт. – Режим доступу до стор. з посиланням

на ехе-файл: <https://www.edrawsoft.com/freemind.php>.

20. Visio Standard. Visio Professional // Продукти корпорації Майкрософт (Microsoft Corporation) : офіційний сайт. – Режим доступу до стор.: [http://products.office.com/uk-UA/visio/flow chart-software](http://products.office.com/uk-UA/visio/flow-chart-software).

РОЗДІЛ III ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ

УДК 025.5

*З. В. Гараева, зав. сектором
інформаційного обслуговування
інформаційно-бібліографічного
отдела НБ МГУ*

Использование в работе вузовских библиотек тестовых доступов к мировым коммерческим электронным информационным ресурсам

В данной статье рассматриваются понятия из области электронных ресурсов; описывается механизм получения тестового доступа к электронным информационным ресурсам и использование такого доступа научной библиотекой Мариупольского государственного университета.

Ключевые слова: *информационные ресурсы, базы данных, электронная библиотека, электронно-библиотечная система, тестовый доступ.*

В современных условиях развития вузовских библиотек особенно быстрыми темпами растет спрос на электронные ресурсы, усиливается интерес к полнотекстовым документам, представленным в электронном формате. Значимость библиотеки в настоящее время определяется не только количеством фонда печатных книг и объемом подписки периодических изданий, но и способ-

ностью предоставить доступ к мировым информационным ресурсам. Одним из важных направлений деятельности вузовской библиотеки является предоставление информации о собственных ресурсах и доступ к внешним ресурсам, которые могут обеспечить учебный и научный процессы в университете.

Для выполнения таких задач необходимо ориентироваться в основных видах электронных ресурсов, а также владеть механизмом работы с информационными базами. Поэтому целью данной статьи является рассмотрение основных понятий в области электронных ресурсов; описание механизма получения тестового доступа к информационным электронным ресурсам; краткая характеристика информационных ресурсов, к которым был получен доступ; анализ эффективности такого доступа на примере одного из электронных ресурсов.

Среди электронных информационных ресурсов вузовской библиотеки следует выделить собственные электронные ресурсы, предоставляющие доступ к информации через Интернет (электронные библиотеки, базы данных, электронные каталоги) и электронные ресурсы информационных центров (компании-распространители баз данных, информационных услуг). Основопологающими целями и задачами таких ресурсов являются сбор, хранение и обеспечение сохранности библиотечных фондов, предоставление доступа к информационным массивам, а также формирование информационной базы в соответствии с профилем электронного ресурса.

Информационные ресурсы – это совокупность данных, организованных для получения достоверной информации в самых разных областях знаний и практической деятельности. К информационным ресурсам относятся: библиотеки, архивы, базы данных, СМИ и т.п.

Базу данных можно рассматривать как подобие

электронной картотеки, т.е. хранилище или контейнер для некоторого набора файлов данных, занесенных в компьютер [3, с. 43].

Под электронной библиотекой (ЭБ), как правило, понимается интегрированная информационная система, предоставляющая возможности создания, хранения и эффективного использования информационных ресурсов, доступных через Интернет или локализованных в самой системе.

Электронная библиотека представляет собой упорядоченную коллекцию разнородных электронных документов, снабженных средствами навигации и поиска. Однако такое определение электронной библиотеки весьма неоднозначно. Многие специалисты ограничивают это понятие исключительно наличием в системе полнотекстовых коллекций, являющихся как бы продолжением бумажного фонда традиционной библиотеки.

Особое место в ряду электронных библиотек занимают библиотеки научно-образовательной тематики, в которых собраны издания, необходимые для осуществления образовательного процесса. Мировой опыт показывает, что образовательные и научные электронные ресурсы формируются, как правило, самими правообладателями или с их согласия. Большинство из них действуют на коммерческой основе.

В России образовательные электронные библиотеки озаменовали специальным термином – электронно-библиотечная система, внедрить которую обязали в вузовские библиотеки новые стандарты ФГОС ВПО. Учебное заведение может как самостоятельно разработать Электронно-библиотечную систему ВУЗа на основе своей электронной библиотеки, так и воспользоваться внешним поставщиком услуг.

Электронно-библиотечная система (ЭБС) – это

совокупность используемых в образовательном процессе электронных документов, объединенных по тематическим и целевым признакам, снабженная дополнительными сервисами, облегчающими поиск документов и работу с ними [1, с. 28].

Итак, если электронная библиотека, являясь посредником между информацией и пользователем, выполняет просветительскую функцию и реализует задачу по сохранению фондов, то ЭБС характеризуется узкоспециализированным контентом, целевым характером использования и четкой ориентированностью на модернизацию образовательного процесса.

Пользователю электронных информационных ресурсов необходимые материалы доставляются посредством платных онлайн-подписок разной длительности. Перед оформлением платной подписки существует возможность опробовать (протестировать) качество предлагаемой информации. Для получения такой возможности на сайте электронного ресурса следует заполнить и отправить заявку на предоставление бесплатного тестового доступа. Тестовый доступ длится, как правило, от 14 до 30 дней. За этот период пользователь определяет для себя степень полезности и качества содержащихся в электронной базе документов.

Работу по получению тестового доступа можно представить так:

1. *Поиск тестовых доступов.* Осуществляется на сайтах электронных ресурсов, а также на сайтах вузовских библиотек, которые уже получили подобный доступ;
2. *Ознакомление с содержанием электронного ресурса.* Оценивается тематика, количество, характер электронных документов, возможности работы с ними (чтение, копирование, конспектирование), степень доступа (часть

документа / полный текст);

3. *Оформление заявки* (регистрационной формы), представленной на сайте электронного ресурса, или связь с представителем ресурса по электронной почте. В заявке указывается название организации, адрес, контактное лицо, телефон, e-mail, предпочтительный способ авторизации (по IP-адресам вуза или через логин / пароль);
4. *Предоставление читателям библиотеки тестового доступа*. Студенты и преподаватели вуза информируются о получении тестового доступа на сайте библиотеки и по электронным адресам кафедр;
5. *Подведение итогов тестового доступа*. Анализируется статистика обращений к данному электронному ресурсу, оценивается целесообразность продления тестового доступа или оформления платной подписки.

С 2012 года научная библиотека Мариупольского государственного университета использует тестовые доступы в своей работе с читателями. За это время были получены доступы к 22 электронным ресурсам: 2012 год – 3, 2013 год – 8, 2014 год – 11.

Значительная часть электронных ресурсов – зарубежные англоязычные источники, обращение к ним предполагает владение английским языком на высоком уровне. К сожалению, украинские электронные ресурсы пока немногочисленны.

Полнотекстовые базы данных:

JournalTOCs – инструмент для поиска научных журналов, в том числе и журналов с открытым доступом. Он содержит статьи с более чем 23100 журналов от 2059 издателей, индексируемых в международных наукометрических базах.

East View (Ист Вью) – международная компания,

которая базируется в Миннеаполисе (США) и имеет офисы в России и на Украине. Главная сфера деятельности – предоставление русскоязычных электронных ресурсов, а также русскоязычных онлайн-баз данных. Представлены текущие и архивные журнальные издания России, стран СНГ и Балтии по всем отраслям знаний.

EBSCOhost – это доступные через веб-интерфейс базы данных научной информации из областей медицины, физики, химии, экономики и других наук. EBSCOhost предоставляет возможность поиска полнотекстовых, рецензируемых статей научных журналов, справочников и других публикаций по различным научным дисциплинам.

Passport – электронная система Британской исследовательской компании Euromonitor International. Passport содержит информацию, включающую статистические, аналитические материалы и обзоры мирового рынка основных товаров; рейтинги и профили компаний ведущих стран и отраслей; полную базу источников информации основных индустрий и стран мира.

Human Relations Area Files – это англоязычная электронная коллекция книг, журналов, диссертаций, учебных пособий. Содержит базы данных полнотекстовых документов по мировой культуре, антропологии, географии, истории, социологии, демографии, экономики, медицины и др.

Интегрум – ведущий российский поставщик деловой информации, аналитических программных продуктов и технологий. Предоставляет наиболее качественную и релевантную информацию о медиа-среде, экономике и хозяйствующих субъектах России, стран СНГ и мира.

Library PressDisplay – это самостоятельный веб-портал, запущенный в 2003 году, создан специально для библиотек и образовательных учреждений. Ресурс стал стандартом распространения электронного новостного

контента (газеты и журналы) в более чем 10000 библиотеках по всему миру и представляет собой самый большой киоск ежедневной прессы, предлагая полные цифровые копии газет и журналов.

Polpred.com. Обзор СМИ – архив полнотекстовых деловых публикации информагентств и прессы по отраслям и странам.

В базе СМИ ***Public.Ru*** представлены все значимые общественно-политические, политические, деловые и общеэкономические центральные СМИ, основные отрасли и тематические ниши российского медиапространства.

Web of Science – поисковая платформа, которая объединяет реферативные базы данных публикаций в научных журналах и патентов, в том числе базы, учитывающие взаимное цитирование публикаций. Разрабатывается и предоставляется компанией Thomson Reuters. Web of Science охватывает материалы по естественным, техническим, биологическим, общественным, гуманитарным наукам и искусству.

Электронные библиотеки:

ЛитРес – мегамаркет электронных книг №1 в России. Компания «ЛитРес», основанная в 2006 году, сегодня является лидером на рынке распространения лицензионных электронных книг в России и странах СНГ. Предлагает более 380 тысяч лицензионных электронных книг и аудиокниг в форматах для iPad, iPhone, Google Android, Windows Phone 7, Windows 8 и ридеров.

Университетская информационная система РОССИЯ (УИС РОССИЯ) создана и целенаправленно развивается как тематическая электронная библиотека и база для исследований и учебных курсов в области экономики, управления, социологии, лингвистики, философии, филологии, международных отношений и других гумани-

тарных наук. УИС РОССИЯ поддерживается на базе Научно-исследовательского вычислительного центра МГУ имени М. В. Ломоносова и с 2000 года открыта для коллективного доступа.

Электронная библиотека «*Центр учебной литературы*» (ЦУЛ) имеет широкий ассортимент учебной литературы почти всех издательств Украины из разных категорий знаний, таких как аудит, бухгалтерский, кадровый учет, финансы, экономика, менеджмент, маркетинг, правовая литература, гуманитарные науки, естественные и технические науки.

Ebook Library (EBL) направлена на удовлетворение потребностей научных и научно-технических библиотек. Используя актуальные и свежие заголовки, EBL предлагает содержание всех академических и профессиональных изданий. В EBL представлено около 500000 записей из сотен научных издательств.

«*Кассіопея – сузір'я українських книжок*» – каталог украинских книг, который отражает единое книжное пространство Украины. «Кассіопея» позволяет библиотекам, книжным магазинам и рядовым пользователям во всем мире вовремя ознакомиться с новинками издательств и сформировать заказ. Не являясь коммерческим проектом, «Кассіопея» выполняет только функции информационного посредника между издателем и субъектом книжной торговли или библиотекой.

Электронно-библиотечные системы:

BiblioRossica – это электронно-библиотечная система, в которой представлены коллекции актуальной научной и учебной литературы по гуманитарным, техническим и естественным наукам.

ЭБС *Ibooks.ru* создана ведущими российскими издательствами учебной, научной и деловой литературы

«Питер» и «БХВ-Петербург» в тесном сотрудничестве с Ассоциацией региональных библиотечных консорциумов (АРБИКОН). ЭБС Ibooks.ru предлагает широкий спектр современной учебной и научной литературы ведущих издательств России.

ЭБС ***IPRbooks*** – ведущий поставщик цифрового контента для образовательных учреждений и публичных библиотек. Содержит учебники и учебные пособия, монографии, производственно-практические, справочные издания, а также деловую литературу для практикующих специалистов.

В каталоге ЭБС ***IQlib*** представлены как актуальные востребованные издания (учебники, учебные пособия, монографии), так и редкие издания прошлых лет, не потерявшие свою содержательную ценность.

ЭБС ***Znanium.com*** предоставляет доступ в on-line режиме к тысячам наименований монографий, учебников, справочников, научных журналов, диссертаций и научных статей в различных областях знаний. Фонд Znanium.com постоянно пополняется электронными версиями изданий, публикуемых Научно-издательским центром ИНФРА-М, коллекциями книг и журналов других российских издательств, а также произведениями отдельных авторов.

ЭБС «***КнигаФонд***» – образовательная электронная библиотека, объединившая десятки тысяч актуальных электронных учебников, учебных пособий, научных публикаций, учебно-методических материалов и других изданий, востребованных при освоении программ высшего профессионального образования. В ЭБС «КнигаФонд» представлена также классическая художественная литература, издания по истории, религии, культуре и искусству.

Национальный цифровой ресурс «***РУКОНТ***» – это электронно-библиотечная система, которая содержит полные тексты научных, учебных и художественных книг,

периодических изданий и отдельных статей, аудио-, видеофайлов, мультимедиа, софт и многое другое.

Одним из самых эффективных тестовых доступов является доступ к базе данных Polpred.com.

Polpred.com. Обзор СМИ – архив полнотекстовых деловых публикаций информагентств и прессы. Эта база данных охватывает 53 отрасли, 600 источников, 9 федеральных округов РФ, 235 стран и территорий, статьи и интервью 8000 первых лиц. База пополняется ежедневно и содержит публикации за последние 15 лет.

Наша библиотека сотрудничает с базой данных с 17 апреля 2012 года. Доступ к Polpred.com открыт со всех компьютеров научной библиотеки МГУ и внутренней сети. Также предоставлена возможность доступа из дома, при условии предварительной регистрации с компьютера вуза по номеру читательского билета научной библиотеки МГУ.

На сайте Polpred.com расположен удобный рубрикатор для поиска статей деловых изданий и информагенств. Выборка производится по следующим критериям:

1. Страны и территории;
2. Отрасли экономики;
3. Язык – русский или английский;
4. Регионы мира;
5. Текст новости (фраза);
6. Источники (алфавитный перечень информагенств, газет и журналов);
7. Дата выхода публикации в СМИ (с возможностью выбора периода).

Всего за время сотрудничества читателями библиотеки было просмотрено либо скачано 41105 статей. В частности, в период с 17.04.2012 по 4.07.2013 просмотрено / скачано 21952 документа с IP-адресов

Мариупольского государственного университета:

- 195.58.229.14 (экономико-правовой и исторический факультеты) – 18483;
- 195.58.229.66 (факультет иностранных языков) – 3207;
- 195.58.250.6 (филологический факультет) – 262.

А за последние 12 месяцев (с февраля 2014 г. по январь 2015 г.) – 10527 статей.

Многие пользователи оценили удобство использования подобных электронных ресурсов. На сайтах организован удобный поиск, созданный с использованием самых современных технологий, позволяющих пользователю за считанные секунды найти нужное издание. Система фильтрации позволяет быстро и безошибочно получить списки нужных книг или периодических изданий.

Специально для сотрудников библиотек разработаны сервисы, позволяющие получать статистическую информацию об использовании ресурса и чтении книг их читателями, отслеживать пополнения. Созданы инструменты для подсчета книгообеспеченности.

Для читателей предусмотрены персональная регистрация, личный кабинет (включая его функционал: история работы, избранные издания, новые поступления, история запросов, закладки, конспекты).

Это позволяет эффективно использовать доступ к электронным информационным ресурсам для обеспечения оперативной информацией, необходимой как студентам, так и преподавателям. Возможность быстрого поиска учебной и научной литературы, а также материалов различных периодических изданий значительно облегчает процесс самостоятельной подготовки студентов, помогает в написании курсовых и дипломных работ. Особенно полезны информационные ресурсы по экономике, праву, международным отношениям, менеджменту, истории, культуре.

Несомненно, предоставление доступа к мировым информационным ресурсам является перспективным направлением в работе вузовских библиотек.

Список использованной литературы

1. Воройский Ф. С. Систематизированный толковый словарь по информатике : (Вводный курс по информатике и вычислительной технике в терминах) / Ф. С. Воройский. – М. : Либерия, 1998. – 376 с.
2. Воропаев А. Н. Электронная книга и электронно-библиотечные системы России : отраслевой доклад / А. Н. Воропаев, К. Б. Леонтьев. – М. : Федеральное агентство по печати и массовым коммуникациям, 2010. – 60 с.
3. Дейт К. Дж. Введение в системы баз данных / К. Дж. Дейт. – 8-е изд. – М. : Вильямс, 2005. – 1328 с.
4. Дубчак И. Е. Электронные образовательные ресурсы / И. Е. Дубчак // Русский язык, литература, культура в школе и вузе. – 2011. – № 2. – С. 65–67.
5. Земсков А. И. Электронная информация и электронные ресурсы: публикации и документы, фонды и библиотеки : научное издание / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. – М. : Фаир, 2007. – 528 с.

РОЗДІЛ IV БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ

УДК 025.7/.9

*С. В. Натяма, зав. отделом
сохранности фонда НБ МГУ*

Создание научного документального книжного фонда НБ МГУ

В статье рассмотрены этапы и проблемы формирования научного документального книжного фонда научной библиотеки Мариупольского государственного университета, а также вопросы его сохранности.

Ключевые слова: *формирование библиотечного фонда, научный фонд библиотеки, документальный книжный фонд.*

Библиотека является одним из главных структурных подразделений высшего учебного заведения, которая должна документально и информационно обеспечивать научные и информационные процессы своего вуза. И одним из главных источников этого обеспечения является научный документальный книжный фонд как составная часть общего документального библиотечного фонда. Формирование научного документального книжного фонда – непрерывный процесс его создания, обновления, развития и функционирования.

С самого начала создания МГУ был заложен фундамент для формирования и дальнейшего развития университетской науки. В настоящее время научно-исследовательская деятельность вуза проводится по таким тематическим направлениям: развитие и внедрение новейших

технологий в непрерывном профессиональном образовании, правовые науки, разработка и внедрение новейших технологий социальных коммуникаций, мировое хозяйство и международные экономические отношения [2]. Формирование научного документального книжного фонда НБ МГУ непосредственно связано с информационными потребностями преподавателей, сотрудников, аспирантов и студентов и осуществляется в соответствии с направлениями их научно-исследовательской и научно-педагогической деятельности.

Создание научного документального книжного фонда НБ МГУ проходило в несколько этапов. На первом этапе, в начале 90-х годов XX в., из книг библиотеки Дома политического просвещения был сформирован фонд нынешней научной библиотеки МГУ. Изначально в своем большинстве библиотечный фонд составили книги общественно-политической тематики. Это были произведения основоположников марксизма-ленинизма, партийные документы, материалы съездов, конференций, постановления ЦК КПСС по вопросам идеологической, политико-воспитательной работы и политического просвещения масс. Кроме этого библиотечный фонд включал произведения русских, советских и зарубежных писателей, а также научную и справочную литературу по многим отраслям знаний. На сегодняшний день общественно-политическая литература Дома политпросвещения в основном востребована студентами-историками и используется при написании студенческих научных работ.

Второй этап создания научного фонда НБ МГУ был связан с передачей Донецким национальным университетом Мариупольскому гуманитарному колледжу (так изначально назывался Мариупольский государственный университет) более 3 тысяч экземпляров учебной и научной литературы.

Последующий основной этап формирования научного фонда на протяжении 15 лет был связан с реорганизацией Мариупольского гуманитарного института в Мариупольский государственный университет, с открытием новых специальностей и получением библиотеки вуза статуса научной библиотеки. По решению ученого совета университета приоритетным направлением комплектования фонда библиотеки было признано комплектование научного фонда. Если раньше новые поступления научной литературы составляли только 19% от общего количества поступлений, то сейчас этот показатель достигает 50% [5, с. 8].

В настоящее время научный документальный книжный фонд НБ МГУ включает в себя документы читальных залов, абонементов научной и художественной литературы (его научный фонд), фонда редких и ценных книг (ФРЦК), информационно-библиографического отдела и отдела сохранности фондов (ОСФ). Это – монографии, научные и справочные издания, сборники статей, научные журналы, сборники законов и комментарии к ним, а также научно-методические издания, имеющие не только научно-теоретический, но и научно-прикладной характер. Его комплектование осуществляется в соответствии с заказами кафедр университета. На начало 2015 г. научный документальный книжный фонд библиотеки насчитывает 47589 экземпляров.

Из-за недостаточного финансирования научная литература закупается в ограниченном количестве, поэтому был создан отдел сохранности фондов с целью постоянного хранения документов и их использования исключительно при необходимости восстановления поврежденных экземпляров. Особое внимание уделяется вопросу сохранности научного документального книжного фонда, поэтому регулярно проводятся мероприятия по

оцифровке и созданию печатных копий документов. В настоящее время оцифровано более 100 научных документов.

На сегодняшний день научный фонд ОСФ насчитывает 8361 наименование и 12201 экз. книг по различным отраслям знаний. Комплектование фонда научной литературы ОСФ осуществляется путем поступления «нулевых» экземпляров из отдела комплектования и научной обработки документов и из подсобных фондов читальных залов. Некоторые отрасли знаний изначально комплектовались более интенсивно, и в настоящее время представлены так: история – 47,97%, экономика – 11,56%, правоведение – 13,62%, политология – 4,87%. С развитием новых специальностей в университете ведется активное пополнение научного фонда и по таким отраслям знаний, как естествознание (1,37%), педагогика (1,58%), языкознание (1,43%), литературоведение (2,33%), психология (1,31%), справочная литература и научные сборники (3,6%).

В 2007 г. в библиотеке был создан Фонд редких и ценных книг (ФРЦК). Это редкие справочные издания – энциклопедии и справочники дореволюционной России конца XIX – начала XX века, такие, как:

- «Энциклопедический словарь» Брокгауза и Эфрона (СПб., 1891–1907);
- «Большая энциклопедия: словарь общедоступных сведений по всем отраслям знаний» под ред. С. Н. Южакова (СПб., 1900–1909);
- «Энциклопедический словарь» Русского библиографического института братьев Гранат (1910–1949);
- «Настольная иллюстрированная энциклопедия» (СПб., 1907);
- «Энциклопедия Вселенная и человечество: история исследований природы и приложения ее сил на службу человечеству» под ред. Г. Крэмера (о развитии науки к

началу XX века);

- «История XIX века: Западная Европа и внеевропейские государства» под ред. французских историков Лависса и Рамбо;
- первые советские энциклопедии:
  - «БСЭ» в 58 т. (М., 1926–1948);
  - «МСЭ» в 10 т., под ред. Н.П. Мещерякова (М., 1928–1931);
  - «Литературная энциклопедия» (1925 г.);
  - «Техническая энциклопедия» в 14 т. (М., 1937) и др.

В процессе формирования научного документального книжного фонда НБ МГУ необходимо решить следующие проблемы:

- увеличить комплектование научными документами таких отраслей знаний, как педагогика, естествознание, языкознание, литературоведение, психология, журналистика, физическая культура и спорт, в связи с развитием новых специальностей МГУ как классического университета;
- создать печатные или электронные копии «единичных» экземпляров научных изданий, находящихся в читальных залах, а оригиналы перевести в «нулевые» экземпляры для дальнейшей сохранности научного фонда.

Библиотека использует все возможности для пополнения фонда научными документами, актуальными для развития научной деятельности университета, и ежегодно анализирует их использование читателями. Одним из действующих источников пополнения научного книжного фонда являются труды преподавателей вуза, изданные как в МГУ, так и за пределами университета. Это – монографии, научные сборники, материалы научных конференций.

На протяжении всей своей деятельности библиотека МГУ уделяет большое внимание развитию научного документального книжного фонда, который является неремен-

ным условием качественного функционирования библиотеки, определяет целостность ее документального собрания и обеспечивает научно-информационные потребности университета.

Список использованной литературы

1. Библиотечное дело : терминологический словарь / сост. И. М. Сусова, Л. Н. Уланова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Книга, 1986. – 224 с.
2. Наукова діяльність МДУ [Електронний ресурс] // Маріупольський державний університет : офіційний сайт. – Режим доступу: http://mdu.in.ua/index/naukovi_doslidzhennja/0-20/.
3. Морева О. Н. Организация библиотечного фонда : учеб.-практ. пособие / О. Н. Морева. – СПб. : Профессии, 2012. – 128 с. – (Азбука библ. профессии).
4. Столяров Ю. Н. Библиотечный фонд : учеб. изд. / Ю. М. Столяров. – М. : Кн. палата, 1991. – 271 с.
5. Шакула А. П. Інформаційне забезпечення науково-дослідної діяльності університету (на прикладі роботи наукової бібліотеки МДУ) / А. П. Шакула // Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки МДУ : матеріали І наук.-метод. семінару, 29 листоп. 2012 р. / ред. А. П. Шакула. – Маріуполь : МДУ, 2013. – С. 7–13.

РОЗДІЛ V ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

УДК 023.5

*М. Л. Шевцова, зав. сектором
справочно-библиографического обслуживания
информационно-библиографического отдела НБ МГУ*

Дистанционные курсы – современная форма повышения квалификации библиотекарей

В статье рассматривается вопрос применения дистанционного обучения как современной формы повышения квалификации библиотекарей. Представлен опыт прохождения дистанционного курса «Куратор содержания-2» на базе НТУ «ХПИ».

***Ключевые слова:** повышение квалификации, куратор содержания, дистанционный курс.*

*Никогда не прекращайте
вашей самообразовательной работы и не забывайте, что, сколько бы вы ни учились, сколько бы вы не знали, знанию и образованию нет ни границ, ни пределов.*

Н. А. Рубакин

Модернизация и информатизация являются главными условиями функционирования современной библиотеки. Реализуя свою главную миссию – предоставление источников информации пользователям, библиотеки постоянно находятся в поиске новых подходов к формированию библиотечно-информационных ресурсов, обслу-

живанию читателей, осваивают новые направления деятельности.

Новые объекты профессиональной деятельности и новые библиотечные технологии требуют и от библиотечных сотрудников новых профессиональных знаний, умений и навыков. Современный библиотекарь должен владеть не только всеми традиционными библиотечными процессами, ему необходимо быть широко образованным специалистом, владеющим навыками смежных отраслей знания и сфер деятельности: информатики, педагогики, психологии, социологии, правоведения, культурологии, коммуникативности и многих других. Таким образом, важнейшим требованием профессиональной компетентности современного сотрудника библиотеки является его информационная культура.

В связи с этим особую актуальность приобретает проблема повышения квалификации библиотечных кадров. По определению И. Шевченко, повышение квалификации предусматривает:

- обновление, расширение и углубление приобретенных знаний, знакомство с новыми отраслями;
- приобретение новых навыков по своей специальности;
- смену квалификации;
- приобретение дополнительной специальности [6, с. 31].

Существующая в Украине система повышения квалификации старается сочетать как традиционные, так и инновационные формы и инструменты.

Среди традиционных форм повышения квалификации и переподготовки библиотекарей наибольшее распространение получили совещания, семинары (семинары-практикумы, семинары-тренинги) и «круглые столы», которые имеют между собой много общего. Особое внимание уделяется проведению научно-практических конференций, цель которых – глубокое изучение библиотечного

опыта, его теоретическое осмысление и выработка практических рекомендаций.

Также к традиционным формам повышения квалификации относятся школы передового опыта, школы молодого библиотекаря и университеты библиотечного работника – формы практического обучения сотрудников на базе лучших библиотек, рассчитанные на получение новых и расширение уже имеющихся практических профессиональных знаний.

Среди традиционных индивидуальных форм повышения квалификации наибольшее распространение получили практикумы и стажировки. Практикумы организуются для начинающих работников, не имеющих библиотечного образования. Стажировки проводятся с целью углубления и совершенствования теоретической и практической подготовки библиотекарей, освоения новых участков работы, новых функциональных обязанностей, новых библиотечных технологий.

В последние годы в практике повышения квалификации все активнее используются инновационные формы: деловые и ролевые игры, мозговой штурм, тренинги, неконференции, баскет-метод, дискуссии, анализ конкретных ситуаций библиотечной практики и т. п., направленные на моделирование конкретных производственных ситуаций.

Еще не так давно система повышения квалификации в Украине четко функционировала, как говорят, сверху донизу, и оправдывала себя на практике. Сейчас же главной проблемой организации работы по повышению квалификации библиотекарей является недостаток финансирования участия в авторитетных конференциях, курсах и тренингах, которые проводятся в крупнейших библиотеках в стране и за рубежом.

Таким образом, в сложившихся условиях, основным

путем повышения квалификации является профессиональное самообразование библиотекарей. Самостоятельная работа предполагает постоянный поиск и изучение профессиональных и смежных отраслевых информационных ресурсов, способствующих расширению, углублению имеющихся знаний и приобретению новых навыков.

К новым нетрадиционным путям повышения профессионального самообразования можно отнести систему дистанционного обучения (ДО).

Дистанционное обучение как современная форма образования активно формируется и развивается в нашей стране. Это обучение строится на основе современных информационных технологий, которые позволяют быстро и гибко координировать меняющиеся потребности обучаемого. В основе дистанционного обучения лежит учение, то есть самостоятельная познавательная деятельность. Слушатель не только получает определенную сумму знаний, но и учится самостоятельно их приобретать, работать с информацией, мыслить системно, оценивать ситуацию, делать выводы и прогнозы.

Основными целями дистанционного обучения являются как систематическое обучение (сертифицированная подготовка, повышение квалификации, переподготовка специалистов), так и открытое образование (повышение общеобразовательного и культурного уровня населения, популяризация научных знаний).

Современное удаленное обучение строится в соответствии с одной из трех дистанционных технологий:

1. Кейс-технология, основывающаяся на использовании в процессе обучения бумажных носителей (рабочих тетрадей, учебно-методических пособий). Тьютор (преподаватель) поддерживает коммуникационную связь со слушателем дистанционных курсов, используя электронную почту, телефонные переговоры, личные встречи

в учебных центрах;

2. Телефонно-спутниковая технология, которая основана на применении интерактивного телевидения: теле- и радиолекции, видеоконференции, виртуальные практические занятия и т. п.;
3. Сетевая технология (интернет-обучение): обучаемый получает весь необходимый материал и связь с преподавателем (тьютором) через сеть Интернет.

В процессе дистанционного обучения могут использоваться комбинации этих технологий.

Как любой инновационный метод, дистанционное обучение имеет свои преимущества и недостатки.

Преимущества дистанционных курсов:

- слушатель может пройти курс обучения «без отрыва от производства»: не тратя времени и денег на поездки и не отрываясь от своей работы;
- удаленное обучение дает возможность заниматься в удобное для себя время, в удобном месте;
- появляется возможность познакомиться с новыми людьми из разных городов во время онлайн занятий;
- возможность создания персональной учебной среды с помощью участников курса;
- существенным плюсом является технологичность образовательного процесса – использование в процессе обучения новейших достижений и открытий информационных и телекоммуникационных технологий;
- полученные знания можно сразу же применять на практике в своей организации;
- по окончании обучения слушатель имеет возможность получить документ, например, сертификат о повышении квалификации специалиста.

Очевидными недостатками удаленного обучения являются:

- нехватка живого общения между тьютором и обучаемым;

- необходимость в постоянном доступе к источникам получения образовательных материалов (электронных учебников, видеоматериалов и т. д.). Для этого нужна хорошая техническая оснащенность и постоянный доступ к Интернету;
- сложности, связанные с самоорганизацией, самодисциплиной, от которых зависит результат обучения на дистанционных курсах;
- недостаточное количество практических занятий;
- дистанционное обучение требует быстрой адаптации к новым технологиям;
- некачественная разработка некоторых дистанционных курсов.

В октябре 2013 года сотрудники научной библиотеки МГУ приняли участие в открытом дистанционном курсе «Куратор содержания 2»:

<http://dl.kharkiv.edu/mod/resource/view.php?id=12501>,

который был организован Проблемной лабораторией дистанционного обучения Национального технического университета «Харьковский Политехнический Институт». Авторы и тьюторы курса – руководитель Проблемной лаборатории дистанционного обучения НТУ «ХПИ» проф. Кухаренко Владимир Николаевич, зам. директора библиотеки НТУ «ХПИ» Главчева Юлия Николаевна, ведущий научный сотрудник Харьковского национального университета внутренних дел Бугайчук Константин Леонидович.

Дистанционный курс «Куратор содержания» был рассчитан на 8 недель и ориентирован на магистров, аспирантов, преподавателей, библиотечных сотрудников и специалистов дистанционного обучения. Одна тема была рассчитана на 1 неделю. Еженедельное основное занятие проходило в форме вебинара. Консультации, выполнение заданий, общение – в дистанционном режиме, в блоге и на интернет площадке курса.

Программой курса было предусмотрено:

1. Определение области и целей курирования, анализ функций и компетенций куратора содержания, определение пути их развития, создание списка специалистов в области курирования и дальнейшее следование за ними;
2. Анализ персональной учебной среды, формирование плана ее развития, отслеживание персонального рейтинга в сети и планирование его повышения; анализ методов работы куратора содержания. Использование для этих целей технологии Mindmap и Klout.com.
3. Организация работы в наукометрических базах данных, комментирование и анализ журнальных статей в курируемой области.
4. Настройка каналов поиска и слежения: Google+ (блог), Twitter, Facebook.
5. Освоение и получение навыков работы:
  - с RSS-агрегаторами (сборщиками информации), такими как Paper.li, Scoop.it, RebelMouse.com;
  - с агрегаторами-закладками: Netvibes и Simbaloo;
  - с инструментами хранения информации и изображений – Evernote, Diigo, Pinterest, Picasa;
  - со специализированными информационными поисковыми системами и поисковыми системами общего назначения;
6. Создание видеофрагмента об особенностях своего направления, используя для этого облачные технологии Screenr или Jing; освоение YouTube как канала для распространения контента.

В течение курса, помимо основного материала, слушателям предлагались дополнительные материалы (тьюториалы) с описанием приемов работы в инструментальных средах, ссылки на внешние источники информации по изучаемой теме.

Учебный процесс был организован по конструк-

тивистской схеме: каждая тема имела четкие цели и задачи. Выполняя поставленные на курсе задачи, слушатели должны были расширять свою зону ближайшего развития, активно участвовать в обсуждении полученных результатов и стараться качественно выполнять задания, которые проверялись тьюторами. В процесс обучения авторы внесли некоторые элементы коннективизма: каждому слушателю необходимо было ознакомиться с большим количеством неструктурированного материала и сформировать свою сеть (найти людей, близких по направлению или по духу).

Важным моментом обучения была рейтинговая оценка, которую тьюторы выставляли слушателям за выполненные задания на протяжении всего процесса обучения. Рубежные оценки в сумме должны были дать итоговую сумму в 100 баллов и, таким образом, подтвердить уровень полученных знаний и успешность прохождения курса.

Результат обучения слушатели должны были представить в виде проекта «Курирование конкретной предметной области» и получить сертификат «Куратор» или «Слушатель курса».

С работами участников проекта можно ознакомиться в электронном режиме:

- Назарьева С. В. <http://biblioobzor.blogspot.com/>;
- Шевцова М. Л. <http://elfimara.blogspot.com>.

Проведенный курс показал высокую эффективность дистанционной формы обучения. Степень освоения материала слушателями практически не уступала уровню, достигаемому при традиционной «аудиторной» форме занятий. Не все слушатели из числа записавшихся смогли полностью завершить курс по причине сильной загруженности по основному месту работы. Однако практически все окончившие его показали высокую степень подготовки, успеш-

но справились с заданиями и овладели основными умениями.

В процессе обучения сотрудники нашей библиотеки открыли для себя инновационные формы работы (проектная деятельность, работа в блогах), научились использовать различные методы поиска, систематизации и представления цифровой информации; познакомились с преимуществами и возможностями поиска информации на порталах открытых образовательных ресурсов, в библиотечных поисковых системах, репозиториях открытых публикаций и т. д. Кроме того, научились оценивать достоверность найденной в сети Интернет информации, соблюдать авторские права других участников Интернет-сообщества, лицензировать собственные материалы с помощью открытых лицензий Creative Commons. Участники курса завели личные аккаунты в наиболее популярных социальных сетях и используют их возможности для поиска, анализа и систематизации информации в рамках определенной тематики. Освоение новых инструментов и информационных ресурсов позволило активизировать деятельность библиотеки в виртуальном пространстве.

Приобретенный опыт позволяет сделать вывод о том, что дистанционное обучение может успешно применяться в системе повышения квалификации библиотечных работников.

На данном этапе развития образовательной системы дистанционное обучение пока рекомендуется получать как дополнительное, но с дальнейшим развитием Интернет дистанционное образование, несомненно, будет получать еще большее развитие и распространение. В ближайшей перспективе системы дистанционного образования, без сомнения, будут обогащаться новыми инструментами, как, например, высокоэффективные средства самотестирования и автоматической оценки знаний, видеолекции, интерак-

тивные средства общения, позволяющие слушателям из разных мест совместно работать над заданиями и т. д.

Интерактивные возможности используемых в дистанционном обучении сервисов позволяют библиотечным работникам осваивать новые источники информации, внедрять высокие технологии, продуцировать новые формы и методы работы, а кроме того, становиться широко образованными специалистами и постоянно повышать свой профессиональный уровень.

Таким образом, можно с уверенностью сказать, что проблема повышения квалификации библиотечных специалистов вполне решаема на местах. Дистанционное обучение – не панацея, но один из путей профессионального самосовершенствования.

Список использованной литературы

1. Бугайчук К. Масовий відкритий дистанційний курс: поняття, особливості проведення та перспективи використання в навчальному процесі системи МВС [Електронний ресурс] / К. Бугайчук / Режим доступу: <http://bugaychuk.blogspot.de/2012/01/blog-post.html>.
2. Корниенко В. А. Система повышения квалификации в помощь самообразованию персонала / В. А. Корниенко // Научные и технические библиотеки. – 2008. – № 7. – С. 72–80.
3. Макеева І. Організація системи підвищення кваліфікації співробітників бібліотек вищих навчальних закладів України: історія та сучасний стан / І. Макеева // Вісник книжкової палати. – 2012. – № 6. – С. 12–16.
4. Пяткова И. Актуальные проблемы повышения квалификации сотрудников вузовских библиотек в условиях внедрения инновационных технологий / И. Пяткова // Библиотечный форум Украины. – 2009. – № 3. – С. 36–40.
5. Тавгень И. А. Дистанционное обучение: опыт, проблемы, перспективы. – 2-е изд., испр. и доп. / под ред. Ю. В. Позня-

ка. – Минск : БГУ, 2003. – 227 с.

6. Шевченко І. Безперервність освіти бібліотечних кадрів у інформаційному суспільстві [Електронний ресурс] / І. Шевченко // Бібліотечна планета. – 1999. – № 4. – С. 31–33. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=1512>.
7. Шевченко І. Нові підходи до організації підвищення кваліфікації бібліотекарів: розвиваємо дистанційне навчання / І. Шевченко // Бібліотечний форум України. – 2009. – № 3. – С. 32–35.